

Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet

Kirjallisuuskatsaus

Kia Aarnio, PsT
Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi –hanke
Sateenkaariperheet ry
kia.aarnio@sateenkaariperheet.fi

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpäperi 2014 (6)

Tiivistelmä

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tutkittu kansainvälisesti neljänkymmenen vuoden ajan. Tässä kirjallisuuskatsauksessa käydään läpi aihepiirin tuoreinta, erityisesti vuoden 2007 jälkeen ilmestynyttä, kansainvälistä tutkimusta sekä sateenkaariperheitä koskevia suomalaisia opinnäytetöitä. Suomalaisia sateenkaariperheiden lapsia ei ole tutkittu juuri lainkaan. Kansainvälisten tutkimusten mukaan vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ja sukupuolella ei ole juuri vaikutusta lasten psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Sen sijaan kaikissa perheissä niiden toimivuus vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Sateenkaariperheissä lapset voivat vähintään yhtä hyvin kuin muissa perheissä, ja heillä on lämpimät suhteet vanhempiinsa ja ystäviinsä. Heitä kiusataan jossain määrin perhemuodostaan johtuen, mutta he selviävät siitä yleensä tukiverkostojensa avulla. Tiedot sateenkaariperheiden lasten haavoittuvuuksista ja vahvuuksista ovat tarpeellisia kehitettäessä lainsäädäntöä, palvelujärjestelmää ja lapsille tarjottavaa tukea.

Sisällysluettelo

TUTKIMUKSEN TAUSTAA	3
Miksi sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tarpeen tutkia?	3
Mikä on sateenkaariperhe?	4
Mitä käsitteitä sateenkaarivanhemmista käytetään?	6
Millaiset ryhmät ovat vertailukelpoisia?	6
Millaisin menetelmin sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tutkittu?	7
Millaisia kansainvälisiä tutkimusprojekteja aiheesta on ollut käynnissä?	7
Millaisia opinnäytetöitä aihepiiristä on tehty Suomessa ja Ruotsissa?.....	8
PSYKKINEN HYVINVOINTI JA PERHEOLOT	11
Mitä sateenkaariperheiden lasten psyykkisestä hyvinvoinnista tiedetään?	11
Millaiset suhteet lapsilla on lesboiksi identifioituviin äiteihinsä?	13
Millaiset suhteet lapsilla on homoseksuaalisiin isiinsä?	14
Miten vanhempien määrä on yhteydessä lasten hyvinvointiin?	16
Miten luovuttajan tuntemattomuus vaikuttaa hedelmöityshoidoilla alkunsa saaneen lapsen kehitykseen?	16
Mitkä tekijät rasittavat perheellisten naisparien suhdetta?	17
Miten naisparin eroaminen vaikuttaa lapsen hyvinvointiin?	18
Millaiset ovat sateenkaariperheen suhteet lasten isovanhempiin?	18
VERTAISSUHTEET JA KIUSAAMINEN	20
Millaisia ystävyys- ja seurustelusuhteita sateenkaariperheen lapsilla on?	20
Ovatko sateenkaariperheiden lapset avoimia perhemuodostaan?	21
Kiusataanko sateenkaariperheiden lapsia perhemuotonsa tähden?	22
Miten perhemuodosta johtuva kiusaaminen vaikuttaa lasten hyvinvointiin?	25
Mitkä tekijät lievittävät kiusaamisen vaikutusta hyvinvointiin?	25
Jättävätkö sateenkaariperheet käyttämättä tarvitsemiaan palveluita?	27
Miten ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa sateenkaariperheen lapsen hyvinvointiin?	29
LISÄTIEDON TARPEET	31
Mitä rajoituksia katsaukseen kuuluvissa tutkimuksissa on?	31
Miksi tutkimus on keskittynyt sateenkaariperheiden haavoittuvuuksien kartoittamiseen?	33
Millaisia ovat sateenkaariperheiden vahvuudet?	33
Mitä sateenkaariperheiden lasten kiusaamiskokemuksista tulisi vielä tietää?	34
Millaisia vahvuuksia olisi kartoitettava?	35
Mitä muuta aiheesta pitäisi tutkia?	36
Mikä on tutkimuksien anti tiivistetysti?	36
LÄHTEET	37

TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Miksi sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tarpeen tutkia?

Sateenkaariperheillä tarkoitetaan perheitä, joissa ainakin yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Niiden määrä kasvaa länsimaissa jatkuvasti. Keskustelu sateenkaariperheiden juridisista muodoista ja oikeuksista on edelleen käynnissä. Jotkut tahot myös kyseenalaistavat sateenkaariperheiden olemassaolon oikeutusta lasten näkökulmasta. Esimerkiksi Taloustutkimuksella teetetyssä gallup-tutkimuksen mukaan yli kolmannes suomalaisista ei haluaisi antaa samaa sukupuolta oleville pareille adoptio-oikeutta (Tahdon2013). Vaikka enemmistö suomalaisista siis luottaa nais- ja miesparien kykyyn kasvattaa hyvinvoivia lapsia, merkittävä vähemmistö vastustaa näiden perheiden muodostamista. Näin on erityisesti iäkkäämpien ihmisten joukossa. Suomalaiset nais- ja miesparien adoptio-oikeutta vastustavat henkilöt eivät ole yksin mielipiteineen; kielteiset asenteet ovat paljon tätäkin yleisempiä suuressa osassa maailman maita.

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tutkittu neljän vuosikymmenen ajan. Hyvinvointiin kuuluu laajasti psyykinen hyvinvointi, kuten masennus-, ahdistus- ja käytöshäiriöoireiden vähäisyys, hyvä itsetunto, lämpimät perhesuhteet sekä toimivat ystävytydet. Kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu sateenkaariperheissä elävien lasten voivan yhtä hyvin – tai jopa paremmin – kuin heterovanhempien lasten (katsaukset: Biblarz & Stacey, 2010; Paige, 2005; Patterson, 2013; Perrin, Siegel, & al., 2013; Solantaus, 2008; Tasker, 2005). Tällä hetkellä tutkimusten painopiste on siirtymässä pois sateenkaariperheiden olemassaolon oikeuttamisesta kohti niissä elämisen vahvuuksien ja haavoittuvuuksien selvittämistä.

On tärkeää tunnistaa lasten hyvinvointia uhkaavat riskitekijät ja tietää, missä tilanteissa he tarvitsevat tukea. Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnista saatuja tietoja on hyödynnettävä sosiaali- ja terveyspalveluissa, päiväkodeissa ja kouluissa. Tietoa tarvitaan kehitettäessä sellaista lainsäädäntöä ja sen käytännön toteutusta, joka koskee muun muassa hedelmöityshoitojen saatavuutta, vanhempainvapaita, huoltajuutta, tapaamisoikeutta, adoptiota, sijaisperheenä toimimista ja transsukupuolisen vanhemman vanhemmuusmerkintää.

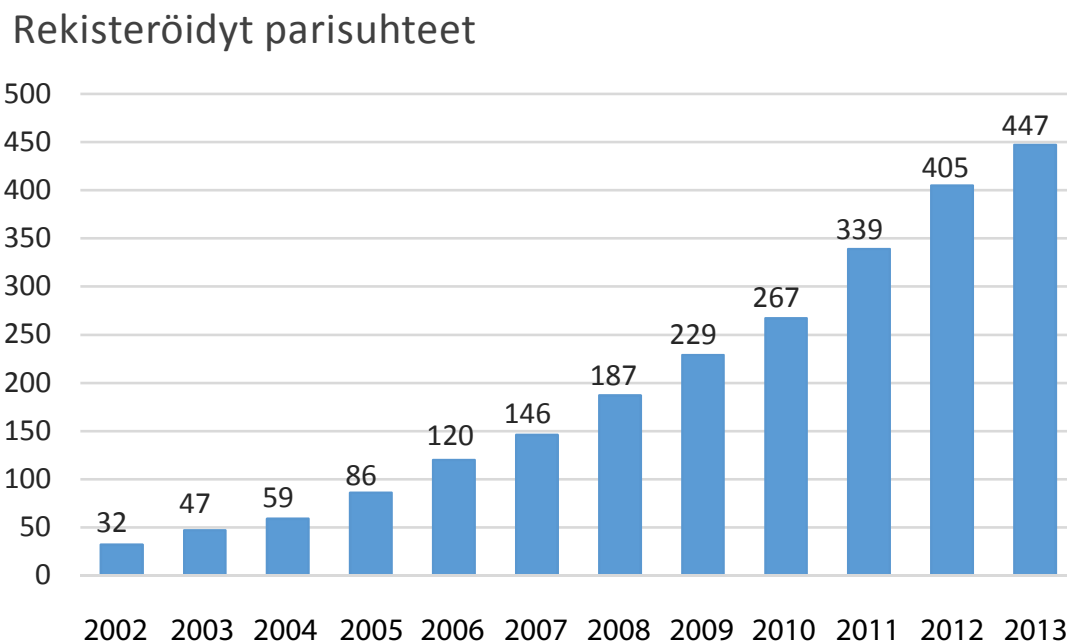
Tietokantahaut

Kirjallisuuskatsauksessa käsitellyt tutkimukset ovat löytyneet hyödyntämällä PsycNet-tietokantahakua hakusanoilla same-sex parent*, lesbian family, gay family, LGBT family, child JA lesbian TAI gay TAI LGBT* TAI same-sex, transsexual* JA parent* sekä transgender JA parent TAI mother TAI father TAI child TAI family. Samoin artikkeleita on haettu PubMed-tietokannasta hakusanoilla lesbian parent*, gay parent* ja transsexual* parent. Aikarajauksena on ollut vuoden 2007 jälkeen julkaistut artikkelit. Näin löytyneistä, erityisesti sateenkaariperheiden kouluikäisiä lapsia koskeneiden tutkimusartikkeleiden viitteistä, löytyi lisää aihepiirin kirjallisuutta, kuten myös näiden artikkeleiden kirjoittajien kotisivuilta. Aiemmillä vuosilla olevaa kirjallisuutta otettiin mukaan lähinnä silloin, kun uudempaa tutkimusta samasta aihepiiristä ei ollut tarpeeksi tai ollenkaan.

Mikä on sateenkaariperhe?

Perheen määrittely ei ole yksinkertaista varsinkaan silloin, kun kyseessä on jokin muu kuin heteroseksuaalisten vanhempien muodostama ydinperhe (Moring, 2013). Lapsen näkökulmasta perhe voi olla vaikkapa kaksi äitiä, kaksi pikkusiskoa ja kaksi kissaa sekä muualla asuva isä ja tämän miesystävä ja näiden koira. Tästä puhuvat myös pro gradu –tutkielmaan haastatellut suomalaiset homoseksuaaliset isät, jotka kuvaavat monimuotoisia perhesuhteita kerroksittaisiksi: On ”pieniä perheitä” ja laajennettuja ”isoja perheitä”, jotka pitävät sisällään esimerkiksi itsen ja kumppanin lapsineen ja toisaalta lapsen muut vanhemmat (Jämsä, 2005). Sateenkaariperheen lapset ja vanhemmat vaikuttavat varsin yksimielisiltä ”pienien” ja ”laajennettujen” perheiden kokoonpanoista (Tasker & Granville, 2011). Tilastokeskus määrittelee perheen tiukemmin, samassa kotitaloudessa asuvien jäsenten mukaan. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan parisuhteensa rekisteröineitä pareja, joilla oli alle 18-vuotiaita lapsia, oli Suomessa vuoden 2013 lopussa 447 (Pohjanpää, 2013a; Suomen virallinen tilasto). Tällaisten parien lasten määrä on kasvanut nopealla tahdilla kymmenkertaistuen 10 vuodessa. Vuoden 2013 lopussa lapsia eli näissä perheissä yhteensä 672. He ovat valtaväestön ikäjakaumaan verrattuna nuoria: viidennes sateenkaariperheen lapsista on yli 10-vuotiaita, kun taas valtaväestössä tämän ikäisiä on lähes puolet lapsista.

Kuvio 1. Rekisteröidyn parisuhteen ympärille rakentuneet perheet, joissa elää alle 18-vuotiaita lapsia vuosina 2002–2012.

Lähde: Väestö- ja kuolemansyytilastot, Tilastokeskus, 2014

Sateenkaariperheet ry:n kyselyt ovat osoittaneet, että vain alle puolet sateenkaariperheiden vanhemmista on rekisteröinyt parisuhteensa. Perhetilasto ei katakaan arvioiden mukaan kuin pienen osan suomalaisista sateenkaariperheistä (Pohjanpää, 2013b). Yksinhuoltajien perheitä ei kirjata sateenkaariperheiksi, sillä vanhemman seksuaalinen suuntautuminen ei ole rekisterinpitäjien tiedossa. Biseksuaalin henkilön ja transihmisen perhe on rekistereissä avo- tai avioliittona, mikäli hän on suhteessa vastakkaista sukupuolta olevan kanssa.

Ns. apilaperheessä ainakin kaksi vanhempaa on ryhtynyt jakamaan vanhemmuutta alusta alkaen ilman parisuhdetta. Kaksiapilaperheessä vanhempia on kaksi, kolmiapilaperheessä kolme ja neliapilaperheessä neljä. Kaksiapilaperheessä lapsen ovat saattaneet alulle esimerkiksi vastakkaista sukupuolta olevat ystävykset joko perinteisellä menetelmällä tai keinohedelmöityksen avulla. Kolmiapilaperheessä naispari käyttää hedelmöityshoidossa tunnetun luovuttajan siittiöitä, ja luovuttaja toimii myös lapsen sosiaalisena isänä, tai miespari saa lapsen yhdessä itsellisen naisen kanssa. Neliapilaperheessä naispari ja miespari sitoutuvat yhteisen lapsen saamiseen ja kasvattamiseen.

Uusperheissä ja apilaperheissä elävät miehet eivät välttämättä näy perhemuototilastossa, sillä niissä huomioidaan ainoastaan samassa asunnossa asuvat henkilöt ja se, ovatko asunnossa asuvat aikuiset avo-, avio- tai rekisteröidyssä liitossa keskenään.

Näiden tietojen pohjalta Sateenkaariperheet ry arvioi, että Suomessa elää ydinperheen muotoisissa, samaa sukupuolta olevien parien sateenkaariperheissä vähintään 2 000 lasta ja kaikissa sateenkaariperheissä arviolta 10 000 lasta. Luvut tulevat mitä todennäköisimmin kasvamaan voimakkaasti lähivuosien ja -vuosikymmenten aikana.

Suomalainen sateenkaariperheitä käsittelevä väitöskirja määrittelee vanhemmuuden tekemisenä, ei olemisena (Moring, 2013). Vastaavasti tutkimuksen mukaan sateenkaariperheessä elävät yhdysvaltalaisnuoret käsittävät perheen muodostuvan rakkauden, tuen ja läheisyyden kautta eikä vain biologisten ja juridisten siteiden mukaisesti (Welsh, 2011). Ruotsalaista opinnäytetyötä varten haastatellut sateenkaariperheen lapset olivat samoilla linjoilla, kun he kuvasivat perheensä muodostuvan yhdessä asumisen ja tekemisen sekä läheisyyden kautta (Wikström & Möllerstrand, 2011). Yhdysvaltalaisutkimukseen vastanneista nuorista osa oli turhautuneita, koska he joutuivat puolustamaan perhettään ”ihan oikeana perheenä” (Welsh, 2011). He toivoivat, että tasa-arvoisesta avioliittolaista seuraava avioitumisen mahdollisuus poistaisi perheen kohtelun epämääräisenä. Samaa on toivonut myös suurin osa haastattelututkimukseen vastanneista sateenkaariperheiden aikuistuneista lapsista (Goldberg & Kivalanka, 2012).

Tutkimukset ovat keskittyneet naisparien perheisiin ja itsellisten ei-heteroseksuaalisten naisten perheisiin, sillä ne ovat yleisempiä kuin miesparien perheet ja apilaperheet. Miesparien perheet ja apilaperheet vaikuttavat kuitenkin Sateenkaariperheet ry:n kokemuksen perusteella olevan Suomessa yleistymään päin. Yhdysvalloissa samaa sukupuolta olevat parit – myös miesparit – adoptoivat lapsia entistä useammin: lapsen adoptoineiden sateenkaariperheiden määrä on kasvanut 10 prosentista 19 prosenttiin vuosina 2000–2009 (Williams Institute, 2012). Suomessa lapsen saa adoptoida riippumatta vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta,

mutta käytännössä ei muista maista kuin Suomesta anneta lapsia adoptoitavaksi mies- tai naispareille. Lisäksi lainsäädännössä on vielä toistaiseksi erikoisuus, jonka mukaan samaa sukupuolta olevat pariskunnat eivät voi adoptoida yhdessä, vaan tällaisesta parista toisen on ensin adoptoitava lapsi yksin, jonka jälkeen pariskunnan toinen osapuoli voi adoptoida kumppaninsa lapsen perheen sisäisesti. Tämä tulee muuttumaan tasa-arvoisen avioliittolain tullessa voimaan.

Vanhemman transtausta ja erityisesti lapsen elämän aikana tapahtunut sukupuolen korjausprosessi ovat merkittäviä asioita kaikille perheenjäsenille. Transtaustaisten ihmisten lapsiperheet ovat usein sateenkaariperheitä myös vanhempien parisuhteen osalta. Tyypillinen tilanne on se, että perhe on aluksi naisparin perhe ja toisen vanhemman korjattua sukupuoltaan kyseessä on heteroparin perhe, jossa toisella vanhemmalla on transtausta. Toinen yleinen tilanne on se, että perhe vaikuttaa ulospäin ensin heteroparin perheeltä, mutta isän korjattua sukupuolensa naiseksi, perhe muuttuu naisparin perheeksi, jossa toisella puolisoilla on transtausta. On myös transmiehiä, jotka ryhtyvät parisuhteeseen naisen kanssa, ja pari saa lapsia lahjoitetuilla siittiöillä.

Mitä käsitteitä sateenkaarivanhemmista käytetään?

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa yleisesti käytetyt käsitteet lesboäiti ja homoisä ovat ongelmallisia, koska ne liittävät seksuaalisuuden tarpeettomasti vanhemmuuteen. Kuten pro gradu –tutkielmaa varten haastateltu homomies kommentoi isyyttään: ”Emmä oo mikään homoisä sille lapselle. Et sille lapselle mä oon isä” (Jämsä, 2005). Kaikki naisparien äidit tai miesparien isät eivät myöskään välttämättä identifioitu lesboiksi tai homoiksi vaan esimerkiksi biseksuaaleiksi. Joskus puhutaan HBT-miehistä ja LBT-naisista tai jaetaan ihmiset ”pääasiallisesti heteroihin” ja tästä normista poikkeaviin ”ei-heteroihin”. Sateenkaari-sanaa käytetään yhä yleisemmin suomen kielessä kuvaamaan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta, esimerkiksi sateenkaari-ihminen ja sateenkaarivanhempi.

Tässä katsauksessa käytetään enimmäkseen käsitteitä naispari ja miespari, mutta selkeyden vuoksi erotellaan välillä tutkittavat ryhmät toisistaan sellaisilla yksinkertaistavilla käsitteillä kuin heteroäidit ja lesboäidit. Esimerkiksi vertailtaessa tutkimuksien yksinhuoltajaitejä, joista osa on heteroita ja osa ei-heteroita, on yksinkertaisinta käyttää termejä heteroäiti ja lesboäiti. Tämä ei silti tarkoita, että heidän äitiytensä värittäisi seksuaalisen suuntautumisen perusteella tai että heidän seksuaalinen suuntautumisensa välttämättä olisi näin yksinkertaisesti kuvattavissa.

Millaiset ryhmät ovat vertailukelpoisia?

Tutkijat ovat pyrkineet selvittämään, miten vanhemman sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja seksuaalinen suuntautuminen mahdollisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen. Hedelmöityshoitajien tai adoption avulla lapsen saaneiden naisparien avulla voidaan selvittää lapsen kehitystä ilman isää. Vastaavasti pienen lapsen adoptoineiden miesparien avulla voidaan tutkia lapsen kehitystä tilanteessa, jossa lapsella ei ole vanhempanaan äitiä. Kun tutkitaan nais- tai miespareja, jotka ovat saaneet lapsen yhdessä hedelmöityshoidoilla tai adoption kautta, ei jouduta huomioimaan eron tai yksinhuoltajuuden vaikutusta lapsen kehitykseen

vaan saadaan tarkemmin tietoa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen vaikutuksesta. Joissain tutkimuksissa on verrattu jäseniä hetero- ja sateenkaari-uusperheissä, joissa ainakin yksi perheen lapsista on syntynyt jommankumman vanhemman aiemmassa parisuhteessa ja on kokenut näiden vanhempiensa eron. Adoptiolapsia tutkittaessa verrataan erilaisissa perhemuodoissa eläviä adoptiolapsia keskenään eikä verrata adoptiolapsia perheiden biologisiin lapsiin, jotta varhaisvuosien vaikutukset ovat yhtenäiset kaikille tutkittaville.

Millaisin menetelmin sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on tutkittu?

Kansainvälisissä tutkimuksissa on selvitetty sateenkaariperheiden lasten psyykkistä hyvinvointia (katsaukset: Biblarz & Stacey, 2010; Paige, 2005; Perrin, Siegel, & al., 2013; Solantaus, 2008; Tasker, 2005), nuoruuteen liittyviä huolia (Rivers, Poteat, & Noret, 2008) ja tyytyväisyyttä elämään (Van Gelderen, Bos, Gartrell, Hermanns, & Perrin, 2012). Lisäksi on tutkittu lapsen suhdetta vanhempiinsa ja muihin läheisiin ihmisiin (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Hyvänä äitiytenä ja isyytenä pidetään yleensä vanhemmuutta, joka on lämpöistä ja sensitiivistä, ja johon yhdistyy sopiva määrä turvallisuutta luovia rajoja (Golombok & al., 2014). Tutkimusmenetelminä on yleisimmin käytetty haastatteluita ja kyselylomakkeita, joilla on arvioitu sisäistettyjä ongelmia, kuten masennusta, ahdistusta, vetäytymistä ja somaattisia oireitasekä ulkoistettuja ongelmia, kuten aggressiivista ja sääntöjä rikkovaa käyttäytymistä. Arvioita on pyydetty vanhemmilta ja lapsilta. Myös muiden tahojen, kuten opettajan, tekemiä arvioita on käytetty (Golombok & al., 2014; Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen, & Brewaeys, 2002) ja lasten ja vanhemman välistä toimintaa on havainnoitu (Golombok & al., 2014).

Millaisia kansainvälisiä tutkimusprojekteja aiheesta on ollut käynnissä?

Kansainvälistä tutkimusta on tehnyt erityisen perusteellisesti kolme tutkimusryhmää, joista pisimpään jatkuneessa työssä on kerätty tutkimusaineistoa lähes kolmenkymmenen vuoden ajan. Lisäksi sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista on tehty poikittaistutkimuksia. Mitään tutkimuksista ei ole toteutettu Suomessa.

Kansainvälisten tutkimusryhmien töistä edustavin on yhdysvaltalaisen psykologian alan tutkijoiden Wainrightin ja Pattersonin tekemä tutkimus (2006, 2008; Wainright, Russell, & Patterson, 2004). Se perustuu laajaan kansalliseen aineistoon nimeltä U.S. National Longitudinal Study of Adolescent Health. Tässä niin sanotussa Add Health –tutkimuksessa on eroteltu yli 12 000 kotitaloudesta ne 44 kotitaloutta, joiden vanhempina on kaksi naista sekä vastaava määrä verrokkeina toimivia kotitalouksia. Tutkimukseen vastanneet nuoret ovat 12–18-vuotiaita, ja heistä noin puolet on tyttöjä ja puolet poikia. Heidä ja heidän vanhempiaan on tutkittu haastatteluiden ja kyselylomakkeiden avulla vuosina 1994–1995.

Toinen sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia tutkinut taho on Yhdysvalloissa toimivien psykiatrian ja kasvatustieteen tutkijoiden Nanette Gartrellin ja Henny Bosin sekä heidän kollegoidensa työryhmä (mm. Gartrell & Bos, 2010; Van Gelderen, Gartrell, Bos, & Hermanns, 2013). He ovat keränneet pisimpään jatkuneen pitkäaikaistutkimuksen aiheesta. Heidän projektinsa nimeltä National Lesbian Longitudinal Family Study eli NLLFS käynnistyi vuonna 1986,

ja siinä on seurattu samoja naispareja ja heidän silloin yhdessä saamiaan esikoisia. Äitejä ja heidän lapsiaan on tutkittu kyselylomakkein ja haastatteluin hedelmöityshoito- tai raskausvaiheessa sekä lapsen ollessa 2-, 5-, 10- ja 17-vuotias. Tutkimuksen seuraava etappi on silloin, kun tutkittavat lapset ovat 25-vuotiaita nuoria aikuisia. Viimeisimmässä tutkimusvaiheessa mukana oli 93 prosenttia tutkimukseen alun perin hakeutuneista. Näistä lapsista puolet on tyttöjä ja puolet poikia. Tutkimukseen haettiin osallistujat ilmoitusten ja järjestöjen kautta.

Kolmas ryhmä on brittiläisen perhetutkimuksen professorin Susan Golombokin ja hänen kollegoidensa johtama tutkimus, jossa on seurattu 20 sateenkaariperhettä, joista 11 on kahden äidin perheitä ja yhdeksän yksinhuoltajaäidin perheitä (Golombok & Badger, 2010). Tutkimuksen verrokkeina toimivat heteroseksuaalisten vanhempien muodostamat 27 yksinhuoltajaperhettä ja 36 kahden vanhemman perhettä. Äitejä ja lapsia on haastateltu ja he ovat täyttäneet kyselylomakkeita lasten ollessa 6-, 12-, ja 18-vuotiaita. Perheissä on keskenään verrannollinen määrä tyttöjä ja poikia.

Lisäksi aihepiiriä on alkanut kartoittaa australialainen tutkimusryhmä projektissa nimeltä The Australian Study of Child Health eli ACHES (Crouch, Waters, McNair, & Power, 2014; Crouch, Waters, McNair, Power, & Davis, 2014). Heidän kyselylomaketutkimukseensa osallistui 315 australialaista vanhempaa, jotka tuntevat seksuaalista vetoa samaa sukupuolta olevia henkilöitä kohtaan. Vanhemmista 80 prosenttia oli naisia ja 18 prosenttia miehiä. He raportoivat 500 alaikäisen lapsensa fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista, mikä tekee siitä kattavimman sateenkaariperheiden lapsista tehdyn tutkimuksen ja myös laajimman tutkimuksen, joka koskee homoseksuaalisten isien lapsia. Pientä joukkoa vanhempia ja 10–17-vuotiaita nuoria on kyselylomakkeiden täyttämisen lisäksi haastateltu (Crouch, Waters, McNair, & Power, 2013). Toistaiseksi ACHES-aineistosta ei ole vertailtu keskenään homomiesten ja lesbonaisten muodostamia sateenkaariperheitä, mutta tutkimus on käynnissä.

Millaisia opinnäytetöitä aihepiiristä on tehty Suomessa ja Ruotsissa?

Opinnäytehaku

Suomalaisten yliopistojen opinnäytetyö-hakukannoista (Ethesis, TamPub, UEF, JykDok ja Doria) etsittiin aihepiiriin liittyviä opinnäytteitä hakusanalla sateenkaariperhe ja osittain hakusanoilla sateenkaari, lesbo, homo, transsukupuoli, transvanhempi, transnainen. Ammattikorkeakoulujen opinnäytehakukannasta Theseuksesta etsittiin opinnäytteitä hakusanoilla sateenkaariperhe, transvanhempi, transnainen, transihminen ja transseksuaali.

Ruotsalaisia tutkimuksia ja väitöskirjoja haettiin sivustolta SwePub hakusanoilla regnbågsfamilj, fyrklöverfamilj, hbtq, transsexuell, ja opinnäytetöitä haettiin sivustolta Uppsatsregister.se hakusanoilla regnbågsfamilj, hbtq-föräldrar, hbtq familj, samkönade familj ja samkönad regnbågsbarn. Näistä tutkimuksista ja opinnäytetöistä sekä niiden viitteistä otettiin mukaan katsauksen kannalta olennaisimmat. Aikarajausta ei tehty, koska tarkoituksena oli etsiä opinnäytteitä viimeisten parinkymmenen vuoden ajalta, eikä tietokannoista löytynyt tätä vanhempia opinnäytteitä.

Suomessa ja Ruotsissa on tehty jonkin verran opinnäytetöitä sateenkaariperheistä. Ensimmäinen sateenkaariperheitä käsittelevä suomalainen väitöskirja on Anna Moringin Oudot perheet – Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa (2013), joka on sukupuolentutkimuksen alalta. Siinä tarkastellaan sateenkaariperheiden tilannetta suomalaisen lainsäädännön, mediakeskustelun ja sateenkaariperheille suunnattujen opaskirjojen esittämästä näkökulmasta. Pro gradu –tutkielmia on tehty oikeustieteessä (Heikkilä, 2013; Hopponen, 2014; Tudeer, 2012), muun muassa tarkastellen lapsen etua lainsäädännön näkökulmasta. Samoin pro gradu -töitä on tehty sosiaalipsykologian (Kuosmanen, 2000), yhteiskuntapolitiikan (Heino, 2004) ja sosiologian alalla (Ahola, 2000; Bruun, 2011; Jämsä, 2005; Suoranta, 2004). Niissä on selvitetty muun muassa vanhemmuudesta puhumisen tapoja isinä toimivien homoseksuaalisten miesten keskuudessa (Jämsä, 2005) ja perheestä puhumisen tapoja äiteinä toimivien lesbojen keskuudessa (Suoranta, 2004). Niissä on ruodittu hedelmöityshoitolakiesityksestä käytyä eduskuntakeskustelua (Heino, 2004) ja äitiyden rakentumista erityisesti sosiaalisen äidin näkökulmasta (Bruun, 2011).

Kasvatustieteellisessä tutkimuksessa ja pro gradu –työssä on käsitelty kodin ja koulun välistä yhteistyötä sateenkaariperheen näkökulmasta (Pennanen, 2009; Kirjoniemi & Kajamies, 2011). Etnologian ja kulttuuriantropologian, sosiaalityön ja psykologian alojen pro gradu –töissä on tarkasteltu naisparien käsityksiä perhe-elämästä ja kokemuksia palveluista (Koivunen, 2008), sateenkaariperheiden adoptiokokemuksia (Korkala, 2014) ja sateenkaariperheiden sosiaalisia verkostoja (Tuomi, 2003). Nämä tutkimukset eivät keskity suoraan sateenkaariperheiden lasten hyvinvointiin, mutta ne antavat osiittain suomalaisten sateenkaariperheiden elämästä, tuomalla esimerkiksi ilmi vanhempien lapsilleen välittämiä tapoja olla avoimia perhemuodostaan ja suhtautua sateenkaariperheiden syrjintään.

Lähimmin tämän kirjallisuuskatsauksen aihetta on kartoitettu Tampereen yliopiston hoitotieteen kandidaatin tutkielmassa, jossa vedettiin yhteen kahdenkymmenen kansainvälisen artikkelin tuloksia sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista (Setälä, 2013, julkaisematon). Osittain samojen artikkeleiden esittelemiä tuloksia käsitellään myös tässä katsauksessa. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä sateenkaariperheistä otettiin mukaan katsaukseen sen vuoksi, että aihepiirin tutkimusta on muuten tehty Suomessa niin vähän. Ammattikorkeakouluissa opinnäytteitä on tehty erityisesti osana terveydenhoito- ja sosiaalialan opintoja. Niissä on kartoitettu muun muassa perheen määrittelyä sateenkaariperheisiin kuuluvien vanhempien haastatteluiden pohjalta (Korhonen & Lipponen, 2009; Vuokola, 2013). Monet opinnäytetyöt ovat nostaneet esille sateenkaariperheiden palvelukokemukset, joista varsinkin äitiysneuvolakokemuksia on kartoitettu monessa työssä (mm. Asikainen, Hietanen & Silvast, 2012). Lisäksi on kartoitettu vanhempien kokemuksia päivähoidosta (Jurvelin & Laukkanen, 2007; Kokko, Koskela & Posti, 2007; Reinikka & Ruotsalainen, 2010; Puustinen & Seppänen, 2008) sekä hedelmöityshoidoista ja yhteiskunnan palveluista ylipäänsä (Niemeläinen & Virmakari, 2006). Monia ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä on tehty myös terveydenhoitajien, terveys- ja sosiaalialan opiskelijoiden ja varhaiskasvattajien kokemuksista, jotka koskevat sateenkaariperheitä. Samoista aihepiireistä on valmistunut opinnäytetöitä myös Ruotsissa vastaavin tuloksin.

Transvanhempien perheistä on tehty terveys- ja sosiaaalialalla yksi opinnäytetyö, jossa haastatellaan kahta transvestiitin lapsena kasvanutta naista ja seitsemää transvestiittimiestä (Leinonen, 2005). Transvestiittimiesten tyttäret kokivat tulleen hyväksytyiksi itsensä, koska isäkään ei ollut asettunut normiin. Sekä tyttäret että miehet kokivat transvestiittisuuden elämää rikastuttavana, mutta toisaalta avoimuuden ja salailun välinen tasapainoilu koettiin raskaaksi.

Ainoa suomalainen opinnäytetyö, jossa tutkimuksen osallistujina on ollut sateenkaariperheiden alaikäisiä lapsia, on sosiologian pro gradu –tutkielma, jossa tarkastellaan lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä (Ahola, 2000). Lisäksi eräässä ruotsalaisessa opinnäytetyössä on haastateltu sateenkaariperheiden lapsia muun muassa heidän perhekäsityksistään ja siitä, miten heidän perheensä on syntynyt (Wikström & Möllerstrand, 2011).

PSYKKINEN HYVINVOINTI JA PERHEOLOT

Mitä sateenkaariperheiden lasten psyykkisestä hyvinvoinnista tiedetään?

Monet tutkijat ja suuri yleisö ovat pohtineet vuosikymmenien ajan isättömyyden ja äidittömyyden vaikutuksia lapsen kehitykseen, ja nähneet ne usein uhkana lapsen kehitykselle. Osa kansalaisista on pitänyt samaa sukupuolta olevien parien lasten hankintaa lähtökohtaisesti epätoivottavana, sillä epäilijöiden mukaan samaa sukupuolta olevat vanhemmat vievät lapselta mahdollisuuden parhaimpaan perhemuotoon eli ehjään isän ja äidin muodostamaan perheeseen. Tutkimuksissa on ollut vertailukohtana ensisijaisena pidetty heteroseksuaalisten isän ja äidin muodostama perhe, eikä niissä useinkaan ole huomioitu sitä mahdollisuutta, että sateenkaariperheessä voi olla vahvuuksia, joita heterovanhempien muodostamassa perheessä ei ole.

Tutkijat ja kansalaiset ovat pelänneet, että sateenkaariperheiden lapset kokevat homofobista syrjintää vanhempiensa seksuaalisen suuntautumisen vuoksi, ja että heitä kiusataan muita enemmän koulussa ja muualla lasten keskuudessa (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). On epäilty, että syrjintäkokemukset ja kiusaaminen rajaavat nämä lapset ulos kaverisuhteista ja aiheuttavat heille psyykkisiä ongelmia kuten masennusta, ahdistusta tai käyttäytymisongelmia. Epäilevät kansalaiset ovat jopa vastustaneet sateenkaariperheitä mahdollisten kiusaamiskokemusten vuoksi, vaikka kiusattu ei tietenkään ole se, jonka on muututtava vaan kiusaajan ja häntä tukevan yhteisön.

Tulokset aihepiiriä käsittelevistä tutkimuksista ovat osoittaneet kerta toisensa jälkeen, että läpi lapsuutensa ja nuoruutensa sateenkaariperheiden lapset voivat psyykkisesti yhtä hyvin kuin heterovanhempien lapset (Bos, Gartrell, & Van Gelderen, 2013; Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014; Golombok & al., 2014; Rivers, & al., 2008; Wainright & al., 2004; katsaukset Biblarz & Stacey, 2010; Paige, 2005; Solantaus, 2008; Tasker, 2005). He eivät myöskään eroa toisista lapsista ja nuorista päihteiden käytön, rikollisen käyttäytymisen tai väkivallan uhriksi joutumisen suhteen (Wainright & Patterson, 2006) tai syömishäiriöoireiden (Gartrell, Bos, Peyser, Deck, & Rodas, 2012), nuoruuteen liittyvien huolien (Rivers & al., 2008) tai elämään tyytyväisyyden suhteen (Van Gelderen, Bos, & al., 2012).

Joissakin yksittäisissä tutkimuksissa on saatu ristiriitaista näyttöä jostakin hyvinvoinnin osa-alueesta. NLLFS-tutkimuksessa naisparin 17-vuotiaat nuoret eivät eronneet muista ikäisistään tunne-elämän ongelmissa, ahdistuneisuudessa, somaattisissa oireissa, keskittymisessä tai vastaan hangoittelevassa käyttäytymisessä (Bos & al., 2013). Tutkimuksessa löydettiin kuitenkin ero, jonka mukaan naisparien nuorilla on enemmän käytösongelmia, kuten riitoja ja sääntöjen rikkomista kuin muilla saman ikäisillä. Eräässä toisessa tutkimuksessa opettajat arvioivat naisparien lapsilla olevan enemmän keskittymisvaikeuksia kuin vastakaista sukupuolta olevien vanhempien lapsilla, mutta vanhemmat ja lapset eivät itse olleet tästä samaa mieltä (Vanfraussen & al., 2002). On mahdollista, että keskittymisvaikeudet tulevat selvemmin esille koulussa kuin kotona. Tutkimuksessa ei kuitenkaan voida sulkea pois mahdollisuutta, että opettajat olisivat suhtautuneet kriittisemmin kahden äidin perheestä tuleviin lapsiin kuin äidin ja isän perheestä tuleviin lapsiin. Todennäköisesti asenteellisuus ei

kuitenkaan selitä tulosta, sillä muiden tutkittujen muuttujien suhteen opettajat eivät nähneet eroa ryhmien välillä.

Eräässä laajaa huomiota saaneessa tutkimuksessa on saatu tulokseksi, että sateenkaariperheiden aikuiset lapset voivat fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti muita huonommin useiden tutkittujen tekijöiden suhteen (Regnerus, 2012). Lähes 3 000 vastaajan tutkimuksessa vertailtiin avioliitossa pysyneiden biologisen isän ja äidin aikuisia lapsia sekä sellaisia aikuisia lapsia, joiden jommallakummalla vanhemmalla oli heidän lapsuutensa aikana ollut yksikin romanttinen suhde samaa sukupuolta olevaan ihmiseen. Romanttisen suhteen laatua ei tarkennettu eli ihastuminen oli tutkimuskysymyksessä samassa asemassa kuin pitkäaikainen parisuhde ja lapsen kasvattaminen yhdessä samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa. Tutkimusryhmien muodostamisessa tehtiin kuitenkin selkeä virhe, kun avioliitossa pysyneiden biologisten vanhempien ei oletettu kokeneen romanttisia suhteita saman sukupuolen kanssa, eikä heidän lapsiaan laitettu vastaamaan tätä kartoittaneeseen kysymykseen. Täten kaikki verrokkiryhmän jäsenet, joilta tiedusteltiin heidän vanhempansa kokemaa romanttista suhdetta samaan sukupuoleen, olivat joko yksinhuoltaja-, adoptio-, tai eroperheestä tai poikkesivat muuten perheestä, jossa kaksi vanhempaa on alusta asti hoitanut lasta yhdessä. Kolmatta sataa verrokkiryhmän vastaajaa merkittiin näin virheellisesti sateenkaariperheiden lapsiksi, vaikka varsinaisesti nais- tai miesparin perheessä eläneitä oli heistä vain kourallinen.

Joissakin tutkimuksissa on saatu tulokseksi, että naisparien lapset voivat psyykkisesti paremmin kuin heteroyksinhuoltajaäitien ja heteroparien lapset (Gartrell & Bos, 2010; Golombok & Badger, 2010; katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Heillä on näiden tutkimusten perusteella vähemmän masennusta, ahdistusta, vihamielisyyttä ja alkoholin ongelmakäyttöä. Heillä on myös vähemmän sosiaalisia ongelmia, sääntöjen rikkomista, aggressiivista käyttäytymistä ja ulkoistavaa ongelmakäyttäytymistä. Samojen tutkimusten mukaan heillä on myös korkeampi itsetunto ja parempi koulumenestys ja huumorintaju. Lisäksi erään tutkimuksen mukaan samasta sukupuolesta kiinnostuneiden vanhempien lapset ovat kuusi prosenttia terveempiä kuin ikätoverinsa (Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014). Eroja on selitetty muun muassa sillä, että sateenkaariperheiden vanhemmat ovat erityisen motivoituneita vanhempia ja perheen perustaminen on vaatinut tavallista enemmän rohkeutta ja suunnitelmallisuutta. Nais- ja miesparien ja transvanhemman perheeseen ei synny lapsia vahingossa.

Koska suurin osa sateenkaariperheiden tutkimuksesta on keskittynyt naisparin yhdessä saamiin lapsiin, tuloksia homo- tai biseksuaalisten miesten vanhemmuuden yhteyksistä lapsen hyvinvointiin on huomattavasti vähemmän (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Niistä suurin osa koskee alle kouluikäisiä adoptiolapsia.

Tutkimuksissa on saatu selville, että vauvoina adoptoitujen, tutkimushetkellä 2–3-vuotiaiden lasten hyvinvointi on yhtäläistä naisparien, miesparien ja vastakkaista sukupuolta olevien vanhempien hoidossa (Farr, Forsell, & Patterson, 2010; Goldberg, & Smith, 2013). Samoin on tutkittu 1,5–18-vuotiaita adoptiolapsia, joilla on joko homoseksuaaliset tai heteroseksuaaliset vanhemmat ja todettu heidän hyvinvointinsa riippumattomaksi vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta (Averett, Nalavany, & Ryan, 2009). Sama tulos on saatu myös vaikeasti sijoitettavien 4–6-vuotiaiden adoptiolapsien kohdalla (Lavner, Waterman, & Peplau, 2012).

Vastaavasti eräässä laajahkossa tutkimuksessa, jossa verrattiin 3–9-vuotiaiden adoptiolasten hyvinvointia nais-, mies-, ja heteroparien perheissä, osoittautui, että perhemuodolla ei ollut juuri vaikutusta lasten hyvinvointiin (Golombok & al., 2014). Ainoa ero oli se, että miesparien adoptiolapsilla oli vähemmän hyperaktiivisuutta kuin muiden vanhempien adoptiolapsilla, mikä selittyi homomiesten vähäisemmän kasvatukseen liittyvän stressin kautta.

Eräässä tutkimuksessa vauvan adoptoineet nais-, mies-, ja heteroparit kokivat kaikki kehittyneensä taitavammiksi vanhemmiksi lapsen saannin myötä, mutta homoseksuaaliset miehet kokivat kehittyneensä eniten ja homoseksuaaliset naiset vähiten (Goldberg & Smith, 2009). Tämän selitettiin johtuvan mahdollisesti siitä, että homoseksuaaliset isät vertaavat vanhemmuudesta selviytymistään miesten kesken, eikä heillä kenties ole yhtä suuria paineita ”täydelliseen vanhemmuuteen” kuin äideillä.

Millaiset suhteet lapsilla on lesboiksi identifioituviin äiteihinsä?

Naisparin yhdessä kasvattamien lasten suhteet vanhempiinsa on tutkimuksissa todettu joko yhtä lämpimiksi kuin heterovanhempien vastaavat suhteet (Wainright & Patterson, 2006, 2008) tai lämpimämmiksi (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; meta-analyysi: Cowl, Ahl, & Baker, 2008). Naisparien ja heterovanhempien perheissä äitien kanssa tehdään yhtä paljon asioita yhdessä ja heiltä koetaan saatavan yhtä paljon tukea (Wainright & Patterson, 2008).

Sateenkaariperheissä koetaan enemmän yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin muissa perheissä, minkä oletetaan johtuvan tasa-arvoisesti jaetuista kotitöistä ja sulavammasta työ- ja perhe-elämän yhdistämisestä (Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014). Naisparien lapsilla on eräiden tutkimusten mukaan turvallisempi kiintymyssuhde ja luottamuksellisempi ja keskustelempampi suhde vanhempiinsa kuin vastakkaista sukupuolta olevien vanhempien lapsilla (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010).

Kuvailevassa tutkimuksessa 93 prosenttia lesboiksi identifioituneiden äitien kasvattamista nuorista piti äitiään tai äitejään hyvinä roolimalleina, ja 84 prosenttia uskoutui äidilleen tai äideilleen asioistaan ainakin joskus (Gartrell & al., 2012). Vertailevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että he tulevat yhtä hyvin toimeen vanhempiensa kanssa kuin heteroparien lapset (Van Gelderen, Bos, & al., 2012). Yksikään näistä nuorista ei ollut kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa vanhempiensa tai muiden huoltajiensa taholta (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2010).

Naispariskunnan sosiaalinen äiti vaikuttaa tutkimusten mukaan tasa-arvoisemmalta, aktiivisemmalta ja lämpimämmältä kuin heteropariskunnan isä monessa vanhemmuuteen ja lapsen hyvinvointiin liittyvässä asiassa (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Tämän perusteella on esitetty, että kahden äidin perheessä lapseen kohdistuisi kaksinkertainen määrä perinteisen mielikuvan mukaista huolehtivaa, lämmintä äitiyttä. Siten sukupuolella olisi merkittävämpi rooli vanhemmuuden lämpimyydessä kuin biologisella vanhemmuudella. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen: alustavien tutkimusten mukaan naisen äitiys on erityisen lämmintä, kun hän ei jaa sitä isän kanssa. Sekä heteroseksuaaliset että lesboiksi identifioituvat yksinhuoltajaäidit ja naisparit yhdistävät vanhemmuudessaan feminiinisiä ja maskuliinisia piirteitä

enemmän kuin miehen kanssa lastaan kasvattavat äidit. He kasvattavat lastaan feminiinisen lämpimästi, mutta käyvät myös läpi perinteiseen maskuliinisuuteen yhdistettyjä, rajumpia ristiriitoja lapsensa kanssa. On myös hyvin todennäköistä, että perheen äidit muodostavat kumpikin omanlaisensa suhteen lapseen, kuten myös heteropariskunnan vanhemmat tekevät, eikä kahden äidin vanhemmuus siten ole kahden samanlaisen äidin vanhemmuutta.

Näistä tuloksista on vedettävä johtopäätöksiä varovasti. Sateenkaariperheitä ja heteroseksuaalisten vanhempien perheitä verrattaessa on vaikea erotella toisistaan samanaikaisesti vanhempien sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, naimisissa olemisen, mahdollisen hedelmöityshoitoprosessin ja biologisen sukulaisuuden sekä vanhempien määrän vaikutusta vanhemmuuteen (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010).

On myös mahdollista, että sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat suhteensa lapseensa lämpimämmäksi kuin heterovanhemmat, koska heillä on tarve todistella vanhemmuutensa riittävyttä homofobisessa kulttuurissa (Tasker, 2010). Vaihtoehtoisesti he saattavat olla erityisen lämpimiä lastaan kohtaan, koska he haluavat tukea lasta tämän kohdatessa ympäröivän yhteisön kielteisiä asenteita. Naisparille tai itselliselle, ei-heteroseksuaaliselle naiselle syntyvä lapsi vaatii myös tavallista enemmän suunnittelua. Nämä vanhemmat ovat valikoituneita, motivoituneita ja usein korkeasti koulutettuja, ja kaikki nämä tekijät voivat johtaa paneutuvampaan vanhemmuuteen.

Osa sateenkaariperheiden nuorista on kokenut syyllisyydentuntoa opiskelemaan lähdestä ja kotoa pois muuttamisesta, koska se on tuntunut perheen ”hylkäämiseltä” (Welsh, 2011). Nämä nuoret olisivat halunneet olla lojaaleja perheelleen mutta ovat kokeneet kääntävänsä selkänsä perheelleen ympäröivän yhteiskunnan tapaan. Aikuistuneiden sateenkaariperheiden lasten haastatteluissa on käynyt ilmi, että heidän lapsuutensa suurin trauma on ollut ilkeät puheet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä (Gardner, 2005).

Millaiset suhteet lapsilla on homoseksuaalisiin isiinsä?

Millaista homoseksuaalisten miesten vanhemmuus on verrattuna lesboihin tai heteropariskunnan äiteihin ja isiin? Tutkimus on vasta alussa, mutta vaikuttaa siltä, että heidän vanhemmuutensa muistuttaa enemmän keskimääräistä heteronaisen kuin heteromiehen vanhemmuutta (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Miesparien vanhemmuus on tasavertaisempaa ja yhteensopivampaa kuin heteropareilla. Tutkitut homoseksuaaliset isät käyttävät vähemmän ruumiillista kuritusta lapsiinsa kuin lesboäidit (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010) ja heterovanhemmat (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Golombok & al., 2014). Joidenkin tutkimusten mukaan he eivät myöskään luo lapsilleen yhtä paljon paineita tietynlaiseen sukupuolikäyttäytymiseen kuin vastakkaista sukupuolta olevat vanhemmat (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Kaikissa tutkimuksissa tätä eroa ei kuitenkaan ole löytynyt (Golombok & al., 2014).

Hormonit, muiden tekijöiden ohella, ohjaavat raskaana olevaa, synnyttävää ja imettävää äitiä hoivaamaan lastaan ja kiintymään tähän (Rotkirch, 2014). Isäksi tulo vaikuttaa myös miesten hormoneihin. Nämä muutokset riippuvat siitä, kuinka paljon aikaa isä viettää lapsensa

kanssa. Erään aivotutkimuksen mukaan on niin, että mitä enemmän aikaa isä viettää lasta hoitaen, sitä vahvemmin hänen aivoissaan aktivoituu hoivaamiseen suuntautunut järjestelmä (Abraham & al., 2014). Se vastaa siitä, että hoitaja kiinnittää huomiota lapsen tunnetiloihin ja suuntaa toimintaansa lapsen tarpeiden mukaan. Ensisijaisena hoitajana toimiminen aktivoi aivoissa tällaisen lapsesta huolehtimisen järjestelmän niin heteroäideillä kuin homoseksuaalisilla isillä. Tutkitut heteroseksuaaliset isät olivat lapsen toissijaisia hoitajia, joten heidän aivoissaan ei näkynyt samanlaista aktivaatiota. Lapsen empaattinen hoitaminen ei siis ole ”äidillisten vaistojen” tai äidin hormonien varaista vaan samanlaista lasta ensisijaisesti hoitaville vanhemmille. Kokemukset muokkaavat aivoja sopimaan käyttötarkoitukseensa.

Erään tutkimuksen mukaan miesparin vanhemmuus on myönteisempää kuin heteroparin: he ovat vähemmän masentuneita ja kokevat vähemmän stressiä vanhemmuudestaan (Golombok & al., 2014). He ovat lämpimämpiä ja viettävät enemmän aikaa vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa sekä vastaavat sulavammin lapsen kommentteihin ja käyttäytymiseen kuin heterovanhemmat.

Kun verrataan keskenään vanhempia, jotka ovat homoja tai lesboja, he eivät näytä juurikaan eroavan toisistaan lasten hyvinvoinnin tai vanhemmuuden suhteen (Golombok & al., 2014). Nämä tulokset ovat erityisen luotettavia, sillä ne perustuvat tämän tutkimusalan puitteissa suhteellisen suureen vastaajajoukkoon. Sitä tutkittiin monilla menetelmillä, haastatteluilla, kyselylomakkeilla ja havainnoimalla. Lisäksi saatiin arviot lapsen hyvinvoinnista hänen opettajaltaan.

Homoseksuaalisten isien heterovanhempia myönteisempää vanhemmuutta selitetään sillä, että he ovat selvästi valikoitunut vanhempien ryhmä voimakkaan lapsen saantia koskevan motivaationsa vuoksi (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Golombok & al., 2014). Homoseksuaaliset isät kun voivat saada lapsen vain erityisjärjestelyin, kuten adoptoimalla, sijaissyntytyksellä, sijaisperheenä toimimalla tai sopimalla lapsen saannista naispuolisen ystävän tai tuttavän kanssa. Suomessa viralliset sijaissyntytyjärjestelyt eivät ole mahdollisia, eivätkä samaa sukupuolta olevat parit voi adoptoida yhdessä ainakaan ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaantuloa, joten vaihtoehdot ovat vielä rajatut.

Toinen selitys adoptoimalla lapsen saaneiden miesparien ja heterovanhempien välisille vanhemmuuden eroille saattaa olla se, että miesparit eivät yleensä ole joutuneet käymään läpi raskasta hedelmöityshoitoprosessia ennen adoptioon päättymistä (Golombok & al., 2014). On myös epäilty, että homomiehille ei ”uskalletaisi” antaa eniten vaikeuksia kokeneita adoptiolapsia, koska heidän vanhemmuuttaan epäiltäisiin enemmän kuin naisten tai heterovanhempien. Brittitutkimuksen mukaan näin ei kuitenkaan näytä olevan (Golombok & al., 2014), ja Yhdysvalloissa tilanne saattaa käänteisesti olla sellainen, että miesparit saavat adoptoidakseen kaikkein vaikeimmin oirehtivat lapset (Lavner & al., 2012; Matthews, & Cramer, 2006).

Miten vanhempien määrä on yhteydessä lasten hyvinvointiin?

Tutkimukset osoittavat vääräksi yleisesti oletetun väittämän, jonka mukaan lapsen kehitykselle olisi optimaalisinta kahden eri sukupuolta olevan vanhemman kasvatusta (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Sen sijaan tutkimusten mukaan vähintään kahden sitoutuneen, yhteensopivan vanhemman vanhemmuus on yleensä parempi lapsen kehitykselle kuin muut perhemuodot (ks. myös Rotkirch, 2014). Tämä on keskimääräinen tulos, joka perustuu suureen määrään tutkimuksia, joissa on vertailtu – useimmiten heteroseksuaalisten – yksinhuoltajien ja kahden huoltajan perheitä toisiinsa. On vielä täysin tutkimatta se, miten kolmi- ja neliapilaperheiden vanhempien määrä vaikuttaa lapsen kehitykseen.

Vanhempien eron kokeneet sateenkaariperheiden nuoret ovat tutkimuksen yhteydessä kertoneet, että mitä enemmän vanhempia lähi- ja etäperheissä on, sitä enemmän on potentiaalisia tuen antajia (Crouch, Waters, McNair, & Power, 2014). Toisaalta näiden nuorten mukaan vanhempien määrän kasvu liittyy myös ristiriitojen lisääntymiseen.

Apilaperheiden hyvänä puolena on siis todennäköisesti ainakin rakkaus ja huolenpito, jonka useamman vanhemman antama vanhemmuus suo lapselle. Lisäksi vanhempien jaksaminen todennäköisesti helpottuu jaetun kasvatusvastuun ja suuremman parisuhdeajan myötä. On kuitenkin mahdollista, että vanhempien tavallista lukuisampi määrä aiheuttaa ongelmia lapsen hyvinvoinnille erotilanteissa, joissa koteja ja uusperheitä onkin entisen yhden tai kahden sijaan mahdollisesti kolme tai neljä. Lapsilla, jotka elävät kahdessa kodissa, saattaa toisen kodin erotilannetta tasapainottaa toisen kodin vakaus.

Miten luovuttajan tuntemattomuus vaikuttaa hedelmöityshoidoilla alkunsa saaneen lapsen kehitykseen?

Naiset voivat saada yhdessä lapsia käyttämällä luovutettuja siittiöitä. Osassa tapauksista luovuttaja on tunnettu, esimerkiksi kun siittiöt saadaan ystävältä tai sosiaalisen äidin sukulaiselta. Tällöin luovuttaja saattaa toimia myös sosiaalisen isän roolissa. Osassa tapauksista luovuttaja on ainakin toistaiseksi tuntematon. Eri maiden lainsäädännön mukaan tuntemattomat luovuttajat joko jäävät tuntemattomiksi tai lapsi voi aikuistuttuaan saada selville luovuttajan henkilöllisyyden. Suomessa luovuttajan nimen saa tietää 18 vuotta täytettyään. Luovuttajalla ei ole juridisia velvollisuuksia lasta kohtaan.

Luovutetuista sukusoluista alkunsa saaneista lapsista on paljon tutkimusta, mutta sateenkaariperheiden osalta niukemmin. Niistä yhdysvaltalaisista naispareista, jotka ovat saaneet lapsensa tuntemattoman luovuttajan avulla, puolet on huolissaan siitä, aiheutuuko luovuttajan anonyymiteetistä hankaluuksia lapselle (Bos & Hakvoort, 2007). Tutkimuksien perusteella näyttää kuitenkin alustavasti siltä, että alkunsa saaminen tuntemattoman luovuttajan avulla ei vaikuta kielteisesti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin: luovuttajaa tuntemattomilla lapsilla hyvinvointi on joko parempaa (Golombok & Badger, 2010) tai suurin piirtein samanlaista (Bos & Hakvoort, 2007; Gartrell & Bos, 2010) kuin tunnetun luovuttajan lapsilla.

Ainoat tutkimuksessa havaitut erot ovat, että äitien raportoinnin mukaan on tunnetun luovuttajan lapsista useammalla sosiaalisia ongelmia kuin tuntemattoman luovuttajan lapsilla (Bos & Hakvoort, 2007). Tämä ero voi johtua siitä, että tunnetut luovuttajat saattavat toimia myös sosiaalisen isän roolissa ja vanhempien välillä voi tällöin olla ongelmia, mitä ei selvitetty tutkimuksessa.

Tuntemattoman luovuttajan avulla lapsen saaneet äidit raportoivat kokeneensa enemmän tungettelevia kysymyksiä, juoruilua, kielteistä kohtelua ja ryhmän ulkopuolelle sulkemista (Bos & Hakvoort, 2007; Gartrell & Bos, 2010). He ovat joutuneet selittämään useammin, kuka heidän lapsensa isä on. Muuten luovuttajastatuksella ei ole osoitettu olevan merkitystä vanhemmuuden raskauteen tai kasvatukseen.

On mahdollista, että tuntemattoman luovuttajan siittiöistä alkunsa saanut nuori kohtaa erilaisen kriisin kuin ikätoverinsa, kun hän alkaa miettiä identiteettiään – sitä, kuka hän on, mistä hän tulee ja minne on menossa. On selvittämättä, miten tämä vaikuttaa nuoren hyvinvointiin. Eräässä tutkimuksessa naisparin nuorten aikuistuesssa heidän kiinnostuksensa luovuttajaa kohtaan kasvoi (Goldberg & Allen, 2013).

Mitkä tekijät rasittavat perheellisten naisparien suhdetta?

Vaikka naisparien perheissä lasten hyvinvointi ja lasten ja vanhempien väliset suhteet ovat yleensä hyvät, naisparit näyttävät joidenkin tutkimusten mukaan eroavan todennäköisemmin kuin heteroparit (Gartrell, Bos, Peyser, Deck, & Rodas, 2011; MacCallum & Golombok, 2004). Tätä on selitetty avioliiton sitovuuden ja sen tuoman laillisen aseman puuttumisella. On esitetty, että tasa-arvoinen avioliitto saattaisi parantaa naisparien sitoutumista parisuhteeseen ja siten vaikuttaa entistä myönteisemmin pariskunnan lasten hyvinvointiin (Patterson, 2013; Perrin, Siegel, & al., 2013). Vertailevaa tutkimusta avioliitossa elävien, rekisteröidyssä parisuhteessa elävien ja muuten yhdessä elävien sateenkaariparien välillä ei vielä ole, sillä avioliiton solmiminen on ollut mahdollista samaa sukupuolta oleville pareille vasta vähän aikaa vain parissakymmenessä maassa ja joissakin Yhdysvaltain osavaltioissa, useimmissa vasta 2010-luvulta alkaen. Suomessa tasa-arvoinen avioliittolaki sai eduskunnan äänestyksessä äänten enemmistön vuonna 2014.

Suomessa vuonna 2002 suhteensa rekisteröineistä naispareista 24 prosenttia ja miespareista 11 prosenttia erosi seuraavien kymmenen vuoden aikana, kun vastaava luku avioituneiden parien kohdalla oli 21 prosenttia (Helsingin Sanomat, 7.1.2012). Nais- ja heteroparit eroavat siis lähes yhtä usein, mutta miesparit muita harvemmin. Yksi mahdollinen selitys tälle on se, että miespareista parisuhteensa rekisteröivät ainoastaan toisiinsa erityisen sitoutuneet parit.

Avioliittomahdollisuuden puutteen lisäksi muita syitä naisparien eroihin on ehdotettu olevan positiivisten mallien puute ja vähäisempi perheiden ja yhteiskunnan tuki. Sateenkaarevat pariskunnat ja perheet tarvitsisivat enemmän heille kohdennettua ennaltaehkäisevää parisuhde- ja perhetoimintaa, sillä julkisen sosiaali- ja terveysalan palvelut eivät aina sovellu sateenkaariperheiden moninaisiin tilanteisiin, eikä niissä välttämättä osata kohdata sateenkaariperheasiakkaita (Kuosmanen & Jämsä, 2007).

Perheellisten naisparien erojen yleisyyteen voi vaikuttaa myös se, että sosiaalinen äiti saattaa –ympäröivän yhteisön tavoin – kokea biologisen äidin lapselle läheisemmäksi ja tärkeämmäksi, ja hän voi myös kärsiä laillisen asemansa epävarmuudesta (Biblarz & Stacey, 2010; ks. myös Bruun, 2011). Adoptioprosessin aikana lapsi ja sosiaalinen äiti ovat haavoittuvaisia, jos biologinen äiti kuolee tai vanhemmat eroavat. Suomessa oikeusministeriö on ottanut esille perhelainsäädännön ongelmallisia kohtia, jotka kaipaavat korjaamista (Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa, 2014).

Miten naisparin eroaminen vaikuttaa lapsen hyvinvointiin?

Sitä, miten eroaminen vaikuttaa naisparien jälkeläisten hyvinvointiin, on tutkittu vasta vähän. Ne 17–vuotiaat nuoret, joiden äidit olivat eronneet toisistaan keskimäärin kymmentä vuotta aiemmin, eivät poikenneet yhdessä pysyneiden äitien nuorista psyykkisen hyvinvointinsa suhteen (Gartrell & Bos, 2010). Tätä saattaa selittää erosta kulunut pitkä aika ja se, että useimmat näistä eronneista naispareista olivat toimivissa väleissä keskenään (Gartrell & al., 2011).

Eron jälkeinen hyvin toimiva kasvatusvastuu ja entisten puolisoitten välisen suhteen toimivuus ovat yhteydessä lapsen ja vanhemman välisen suhteen toimivuuteen ja lapsen hyvinvointiin (Hakvoort, Bos, Van Balen, & Hermanns, 2012; Rotkirch, 2014). Jos lapsen ja sosiaalisen vanhemman suhde on juridisesti vahvistettu, vanhemmat pysyvät yhdessä pitempään ja päätyvät eron jälkeen todennäköisemmin yhteishuoltajuuteen (Gartrell & al., 2011). Näistä tuloksista huolimatta ei vanhempien eron kokeneiden naisparien lasten hyvinvointiin vaikuttanut se, oliko sosiaalisen äidin asema juridisesti vahvistettu ja oliko äideillä yhteishuoltajuus, mikä saattaa kuitenkin selittyä hyvin pienikokoisilla tutkimusryhmillä.

Millaiset ovat sateenkaariperheen suhteet lasten isovanhempiin?

Isovanhemmat voivat tuoda lastenlastensa elämään rakkautta ja huolenpitoa. He myös saattavat lisätä vanhempien käytössä olevaa aikaa ja taloudellisia resursseja, joita nämä voivat hyödyntää parisuhteensa ja lastensa hyväksi. Isovanhempien rooliin vaikuttavat paitsi lastenlasten ikä, myös isovanhempien ikä, terveys ja asuinpaikkakunta suhteessa lastenlasten perheeseen.

Ylisukupolvisten perhesuhteiden tutkimuksissa on todettu, että lastenlasten hoidossa auttavat keskimäärin eniten heidän äidinäitinsä, sitä seuraavaksi eniten äidinisä, sitten isänäiti ja vähiten isänisä (Rotkirch, 2014), mitä tukevat myös sateenkaariperheitä koskevat tutkimukset (Fulcher, Chan, Raboy, & Patterson, 2002). Erään tutkimuksen mukaan isänpuoleiset isovanhemmat ovat 31 prosenttia enemmän mukana aikuisen lapsensa perheen elämässä, jos kaikki tämän perheen lapset ovat heille biologista sukua kuin silloin, jos perheeseen kuuluu heidän lapsensa puolison lapsia tämän edellisestä liitosta (Tanskanen, Danielsbacka, & Rotkirch, 2014). Äidinpuoleisten isovanhempien kohdalla tällaista eroa ei ole löytenyt. Sateenkaariperheessä monesti on niin, että ainakin yksi vanhemmista ei ole biologista sukua tietylle lapselle, ja siten ainakin yhden vanhemman omat vanhemmat eivät ole biologista sukua kaikille perheen lapsille. Tutkimusten mukaan isovanhemmilla muodostuu kuitenkin

sitä läheisempi suhde ei-biologiseen lapsenlapsensa mitä nuorempana lapsi tulee mukaan sukuun, sillä kiintyminen tapahtuu helpoimmin pieneen lapseen (Rotkirch, 2014).

Isovanhempien sukupolvessa on muuta väestöä enemmän ihmisiä, joiden on vaikea hyväksyä samaa sukupuolta olevien ja transihmisten parisuhteita ja perheitä. Seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien ihmisten vähemmistöasema ei siirry sukupolvelta toiselle, kuten esimerkiksi etniseen vähemmistöön kuulumisen, sillä heillä on harvoin samaan vähemmistöön kuuluvia vanhempia tai omia lapsia (Jämsä, 2008a). Oman vähemmistön ulkopuolista uhkaa vasten ei siis välttämättä ole tarjolla sisäpiirin tukea omasta suvusta.

Kuvailevassa tutkimuksessa 71 prosenttia naisparin yhdessä saamista lapsista koki 17-vuotiaana olevansa läheinen isovanhempiensa kanssa (Gartrell & al., 2012). Kun nämä nuoret olivat aikanaan 5-vuotiaita, heistä 63 prosentin isovanhemmat olivat täysin avoimia tyttärensä sateenkaariperheestä (Gartrell & al., 2000). Lapsuuden aikainen avoimuus saattaa selittää nuoruusajan läheisyyden.

Toisessa tutkimuksessa keinohedelmöityksen avulla syntyneiden naisparin ja heteroparin lasten välillä ei ollut eroja siinä, kuinka paljon heillä oli yhteyksiä isovanhempiinsa (Fulcher & al., 2002). Molemmissa perhetyypeissä kolme neljäsosaa lapsenlapsista oli yhteydessä biologisiin isovanhempiinsa vähintään kerran kuussa, ja puolet oli yhtä tiiviissä yhteydessä ei-biologisiin isovanhempiinsa.

Suomalaisessa sateenkaariperheiden verkostoja kartoittaneessa tutkimuksessa kävi ilmi, että useimpien sateenkaariperheiden lasten elämään kuuluu isovanhempia, muita sukulaisia tai aikuisia ystäviä (Kuosmanen & Jämsä, toim., 2007). Naisparien perheistä noin puolet isovanhemmista osallistui perheen elämään, mutta kartoituksesta ei käynyt ilmi syytä toisten isovanhempien osallistumattomuudelle. Osallistumisen jakaantuminen meni useammin, mutta ei aina, biologisen ja sosiaalisen äitiyden mukaisesti.

VERTAISSUHTEET JA KIUSAAMINEN

Millaisia ystävyys- ja seurustelusuhteita sateenkaariperheen lapsilla on?

Naisparien lasten ystävyksiä perusteellisesti kartoittanut tutkimus on osoittanut, että heidän kaverisuhteensa eivät poikkea heteroparien lasten kaverisuhteista (Wainright & Patterson, 2008). Tästä ovat yksimielisiä naisparin lapset itse ja heidän ystävänsä, jotka ovat antaneet arvion sateenkaariperheessä kasvavista kavereistaan. Lapsella on kavereita yhtä paljon ja kaverit ovat hänelle yhtä hyviä ystäviä riippumatta vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta. Vastaavasti kavereiden kanssa vietetään yhtä paljon aikaa ja heiltä saadaan yhtä paljon tukea perhemuodosta riippumatta. Naisparin lasten asema kaveriporukassa on samanlainen kuin muilla eli he ovat yhtä suosittuja, yhtä keskeisessä asemassa kaveriporukassaan, ja heidän kaveriporukansa ovat yhtä laajoja kuin muidenkin.

Seurustelusuhteet ovat myös samanlaisia naisparien ja heterovanhempien nuorilla (Wainright & al., 2004). Heistä yhtä moni on ollut romanttisessa suhteessa ja harrastanut seksiä. Naisparien nuoret tyttäret pitävät todennäköisempänä seksuaalista suhdettaan toiseen naiseen ja kokeilevat rohkeammin seksuaalisuuden eri muotoja kuin saman ikäiset heteropariskunnan tyttäret (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Gartrell & al., 2010; Tasker & Golombok, 1997). Eräät haastatellut ruotsalaiset, saksalaiset ja slovenialaiset sateenkaariperheiden nuoret ovat ilmaisseet suurta avoimuutta erilaisia seksuaalisia suuntauksia ja sosiaalisia elämäntapoja kohtaan, ja osa nuorista on kertonut olevansa biseksuaalisesti suuntautuneita tai identifioituvansa queer:iksi eli henkilöksi, joka ei osaa tai halua määritellä sukupuoltaan tai seksuaalisuuttaan (Gustavson & Schmitt, 2011). Sateenkaariperheiden nuorilla seksuaalinen suuntautuminen vakiintuu yhtä usein hetero- ja homoseksuaalisuudeksi kuin ihmisillä keskimäärin (meta-analyysi: Crowl & al., 2008; katsaus: Solantaus, 2008; Tasker & Golombok, 1997; Wainright & al., 2004).

Äitien kasvattamat pojat vaikuttavat joustavammilta sukupuoliroolien mukaisessa käyttäytymisessä kuin heteropariskunnan kasvattamat pojat. He ovat yhtä maskuliinisia, mutta feminiinisempiä kuin äidin ja isän kasvattamat pojat (MacCallum & Golombok, 2004). Tämä koskee sekä naisparien että heteroseksuaalisten yksinhuoltajaäitien poikia. Sen sijaan tyttöjen feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen ei isättömyydellä näytä olevan vaikutusta.

Vaikka vanhemman seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuta lapsen kaverisuhteisiin, niihin vaikuttaa vanhempien suhde lapseensa. Lämpimien ja huolehtivaisten vanhempien lapset luovat lukuisimmat ja toimivimmat kaverisuhteet ja ovat suosituimpia kaveriporukassaan (Wainright & Patterson, 2008). Tulos tukee käsitystä sateenkaariperheessä ja heterovanhempien perheessä elävien lasten hyvinvoinnin samankaltaisuudesta.

Ovatko sateenkaariperheiden lapset avoimia perhemuodostaan?

Nuoruudessa ystävyysuhteet tulevat erityisen tärkeiksi. Ystävien hyväksyntä ja kaveriporukkaan kuulumisen vahvistavat lapsen ja nuoren psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia (Rivers & al., 2008). Erityisesti pienet koululaiset haluavat tavallisesti olla samanlaisia kuin kaikki muut. Kaveriporukan ulkopuolelle jäämisellä on usein ikäviä seurauksia psyykkiselle hyvinvoinnille, sosiaaliselle elämälle ja myös opintomenestykselle (Wainright & Patterson, 2008). Muista poikkeaminen ja vähemmistöryhmään kuulumisen voi olla lapselle ja nuorelle vaikea tilanne. Eräaseen tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät kokeneet olevansa osa sateenkaariyhteisöä, mutta kokivat silti heihin suhtauduttavan kielteisesti kuin he kuuluisivat siihen (Gustavson & Schmitt, 2011). Ruotsissa, Saksassa ja Sloveniassa lapset olivat törmänneet muiden lapsien ajatteluun, jonka mukaan ”jos pidät homoutta ok:na, sinusta itsestäsi saattaa tulla homo...” Lasten ja nuorten on kuvailunsa mukaan tasapainoiltava kavereita ja perhettä kohtaan tunteensa lojaliteetin kanssa. Lisäksi heidän on huolehdittava itsensä suojelemisesta. Parhaimpien ystävien seurassa vanhempien seksuaalista suuntautumista ei tarvitse peitellä tai selitellä.

Jotkut nuoret eivät kerro ystävilleen valtaväestöstä poikkeavasta perhemuodostaan, vanhempiensa seksuaalisesta suuntautumisesta tai vanhemman läpikäymästä transprosessista, jossa tämä on korjannut sukupuoltaan (Crouch, Waters, McNair, & Power, 2014; Gustavson & Schmitt, 2011; Welsh, 2011). Perheestä kertomatta jättämisen avulla lapsi ja nuori pitää kiusaamisen loitolla, mutta salailu saattaa vaikuttaa kielteisesti itsetuntoon ja turvallisuuden tunteeseen. Kolmesta haastatellusta slovenialaisesta lapsesta kukaan ei ollut kouluaikaan puhunut avoimesti perhemuodostaan, koska Sloveniassa kertominen ei lisäisi lapsen turvallisuuden tunnetta (Gustavson & Schmitt, 2011). Saksassa vanhemmat varmistavat kouluvalinnallaan turvallisen ympäristön lapselleen (Gustavson & Schmitt, 2011).

Päätös kertomatta jättämisestä voi johtaa myös valehtelemiseen tai perhemuodon piilotteiluun, kuten esimerkiksi perhevalokuvien kääntämiseen ylösalaisin uuden kaverin tullessa kylään (Kuosmanen, 2000; Welsh, 2011). Tällainen on pitemmän päälle psyykkisesti raskasta. Myös nuoremmat lapset voivat haluta välttää kiusatuksi tulemistä ja olla paljastamatta perheeseensä liittyviä seikkoja muille.

Kuvailevassa tutkimuksessa lähes 90 prosenttia naisparille syntyneistä nuorista koki ystävien tuomisen kotiinsa mukavaksi (Gartrell & al., 2012). Heidän ystävistään suurin osa tiesi heidän äitiensä seksuaalisesta suuntautumisesta: vain 1,4 prosenttia eli yksi nuori ei ollut kertonut asiasta kenellekään. Näiden nuorten äidit olivat aina olleet avoimia aiheesta, mikä on saattanut vaikuttaa myönteisesti heidän lastensa kykyyn olla avoimia.

Vastaavia tuloksia saatiin Sateenkaariperheet ry:n vuonna 2012 keräämän, julkaisemattoman 33 lapsen kyselylomakeaineiston perusteella. Nuorista 32 uskoi kavereidensa tietävän, millainen perhe hänellä on, ja vain yksi vastasi, että kaverit tietävät hänen perhemuodostaan ”vain jotenkuten”. Puolet oli keskustellut perheestään kavereidensa kanssa. Kymmenelle nuorelle oli ollut joskus vaikeaa kertoa kavereille perheestään tai keskustella siitä, kun taas 23 nuorta ei ollut kokenut tällaisia vaikeuksia. Vain yksi vastaaja kuvasi kavereiden suhtautumisen häneen muuttuneen perheestä kertomisen jälkeen.

Kunakin maan lainsäädäntö ja kulttuuri vaikuttavat yksilön mahdollisuuteen ja haluun olla avoin vähemmistöryhmään kuulumisestaan. Esimerkiksi yhdysvaltalaisista ihmisistä neljäsosa on sitä mieltä, että ”homoseksuaalisuutta ei voi ikinä hyväksyä” ja viidesosa ei haluaisi homoseksuaalia naapurikseen (World Values Survey, 2011). Yhdysvallat on tässä suhteessa huomattavasti konservatiivisempi maa kuin Pohjoismaat ja Hollanti. Yhdysvaltalaiset 10–11-vuotiaat naisparin lapset ovatkin harvemmin avoimia perheestään kuin saman ikäiset hollantilaiset naisparin lapset (Bos, Gartrell, Van Balen, Peyser & Sandfort, 2008).

Kanadalaistutkimuksessa, jossa tutkituista naisparien nuorista suurin osa oli syntynyt heterosuhteissa, vain 55 prosenttia pojista ja 75 prosenttia tytöistä oli ”tullut ulos” sateenkaariperheen nuorena (Vyncke, Julien, Jouvin, & Jodoin, 2014). On mahdollista, että omasta sateenkaariperheestä kertominen on erilaista lapselle, joka on syntynyt siihen perheeseen ja lapselle, joka on liittynyt siihen myöhemmin vanhempansa uuden liiton myötä. Tätä on tutkittu vasta alustavasti, mutta kuvailevat tulokset ovat osoittaneet siihen suuntaan, että heterosuhteeseen syntyneen lapsen on vaikeampi olla avoin sateenkaariuusperheestään kuin syntyjään sateenkaariperheeseen kuuluneen lapsen (Perlesz & al., 2006).

Tutkimuksissa tulisi myös selvittää, miten tahaton ja tahallinen ulostulo eroavat vaikutuksiltaan, joita nuori kohtaa (Vyncke & al., 2014). Lapsella ja nuorella tulisi olla oikeus harkita, milloin on turvallista kertoa omasta perheestä vastaavalla tavalla kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on oikeus valita kertomisen ja kertomattomuuden välillä. Avoimesti perhemuotoonsa suhtautuvat lapset ja nuoret antavat muiden ymmärtää, että heidän vanhempiansa seksuaalinen suuntautuminen ei ole ongelma (Gustavson & Schmitt, 2011). Eräs haastateltu ruotsalaisnuori vakuutti, että teini-ikäiset eivät ylipäänsä juuri keskustele vanhempiansa seksuaalisuudesta. Lapset ja nuoret kokevat vanhempien tuen kaikista tärkeimpänä turvallisuuden luojana: että vanhemmat selittävät perhemuotoa koulussa, jotta lasten ei tarvitse toimia kouluttajana.

Kiusataanko sateenkaariperheiden lapsia perhemuotonsa tähden?

Kiusaaminen on toistuvaa, tahallista pahan mielen aiheuttamista, jonka tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua. Se voi olla kielellistä, eleiden kautta välitettyä tai fyysistä. Kiusaamista ovat muun muassa ivalliset kommentoinnit, porukasta ulos jättäminen ja töniminen. Kiusaamista tapahtuu paitsi kasvatusten myös internetissä. Kiusaaminen on raskas kokemus kokijalleen. Kiusaaminen on yhteydessä monenlaisiin ongelmiin kuten masennukseen, hylätyksi joutumisen kokemukseen, yksinäisyyteen ja alentuneeseen itsetuntoon (Copeland, Wolke, Angold, & Costello, 2013; ks. sateenkaariperheiden lasten osalta esim. Bos & al., 2013; Bos & Van Balen, 2008). Näin on riippumatta siitä, mistä syystä lasta kiusataan. Hyvinvoinnille haitallisia eivät ole ainoastaan ulkopuolelle jäämisen kokemukset vaan myös kielteisten asenteiden sisäistäminen osaksi omaa identiteettiä – esimerkiksi ajattelemalla, että ”olen huono, koska kuulun vähemmistöön” (Bos & Van Balen, 2008). Näin kiusaaminen voi alentaa itsetuntoa pysyvämmiin. Myös pelko kiusatuksi tulemisesta voi vaivata, vaikka ei olisi tullutkaan kiusatuksi, ja vaikuttaa siten kielteisesti hyvinvointiin (Vyncke & al., 2014).

Sateenkaariperheiden lapsia kiusataan vaihtelevissa määrin perhemuodostaan johtuen (Van Gelderen, Gartrell, Bos, Van Rooij, & Hermanns, 2012; Welsh, 2011). Jotkut vanhemmat ovat ilmaisseet, että lapset kiusaavat toisiaan ”joka tapauksessa” ja keksivät kyllä kiusaamiselle syy, jos ei kiusatun lapsen perhemuodosta, niin sitten vaikkapa ulkonäöstä tai koulumestystyksestä (Clarke, Kitzinger, & Potter, 2004).

Harvojen aiheesta tehtyjen vertailevien tutkimusten mukaan sateenkaariperheiden lapset eivät koe määrällisesti enempää kiusaamista kuin muutkaan lapset (Rivers & al., 2008; Vanfraussen & al., 2002). Toisen tutkimuksen mukaan he eivät myöskään ole kokeneet tai todistaneet muita enempää fyysistä väkivaltaa (Wainright & Patterson, 2006). Suomalaisessa kasvatustieteen pro gradu –työssä ei löydetty eroja koululaisten kiusatuksi tulemisessa perhemuodon mukaan, mutta näihin tuloksiin on suhtauduttava varovaisesti, koska tutkimuksessa oli mukana vain vähän lapsia muusta perhemuodosta kuin ydinperheestä (Liimatainen, 2013, julkaisematon).

Lasten raportoimasta kiusaamisesta, joka on liittynyt heidän perhemuotoonsa, on yleisintä vitsailu lapsen vanhemmista ja ärsyttävät vanhempia koskevat kysymykset, joita ovat kohdanneet 25–41 prosenttia kanadalaisen naisparien lapsista (Vyncke & al., 2014) ja 60 prosenttia hollantilaisten naisparien lapsista (Bos & Van Balen, 2008). Lähes puolet hollantilaislapsista on myös kokenut halventavaa kielenkäyttöä vanhempiensa seksuaalista suuntautumista kohtaan. Näissä tutkimuksissa kiusaamiseksi on määritelty myös kertaluontoiset, ei vain toistuvat, loukkaavat kokemukset, mikä osaltaan selittää kiusatuksi tulleiden lasten korkeita prosenttiosuuksia.

Yksi syrjinnän muoto on ulos sulkeminen ja näkymättömäksi tekeminen. Näitä on vaikeampi lähteä haastamaan juuri niiden näkymättömyyden johdosta. Pojat ovat kärsineet hieman tyttöjä enemmän porukan ulkopuolelle jäämisestä ja tytöt ovat kärsineet poikia enemmän selän takana juoruilemisesta (Bos & Van Balen, 2008). Naisparin perheessä elävistä kanadalaisista nuorista tytöt ovat havainneet kavereillaan enemmän heteroseksistisiä asenteita kuin pojat (Vyncke & al., 2014).

Yhdysvaltalaiset nuoret raportoivat samoista kiusaamisen muodoista kuin hollantilaiset ja kanadalaiset (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Yhdysvaltalaiset nuoret ovat kokeneet huomattavasti enemmän ilkeilyä lesboiksi identifioituvien äitiensä johdosta kuin hollantilaiset nuoret, ja vastaavasti he voivat psyykkisesti huonommin. Tätä on selitetty maiden välisillä eroilla asenneilmapiirissä (Bos, Gartrell, Van Balen, & al., 2008).

Ruotsissa on kartoitettu sateenkaariperheissä elävien 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten koulukokemuksia (Gustavson & Schmitt, 2011). Kahdeksaa lasta ja nuorta sekä heidän 16 vanhempaansa, jotka edustivat laajasti eri HLBTQ-identiteettejä, haastateltiin. Useimmat lapsista eivät kertoneet suoranaista koulukiusaamiskokemuksista, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: yksi teini-ikäinen poika raportoi tulleensa kiusatuksi perhemuotonsa vuoksi useimpien opettajiensa taholta. Kukaan haastatelluista lapsista tai nuorista ei ollut kokenut fyysistä väkivaltaa. Erityisesti nuorempien lapsien kohdalla heidän perheensä herätti kuitenkin toistuvaa oudoksuntaa ja ihmettelyä toisten lasten keskuudessa. Vanhemmat olivat

lapsia useammin huolissaan mahdollisesta kiusaamisesta. Tutkijat suhtautuvat varovaisen kyseenalaistavasti lasten ”ei ongelmia” –raportointiin, sillä heidän mukaansa on mahdollista, että lapset suojelevat tällä perheitään.

Haastateltujen ruotsalaisten, saksalaisten ja slovenialaisten lasten ja nuorten mukaan kiusaamiselta suojautumiseen käytetään monenlaisia keinoja (Gustavson & Schmitt, 2011). He selittivät, että häiritsevät kommentit voi jättää huomioimatta tai tilanteesta voi vetäytyä sivuun. Toinen vaihtoehto on esittää vastalause ja valistaa aiheesta.

Tutkimuksissa on enimmäkseen mainittu kiusaajiksi toiset lapset, mutta joskus myös opettajat, tuntemattomat ihmiset ja sukulaiset, jotka eivät hyväksy vanhempien seksuaalista suuntautumista (Litovich & Langhout, 2004; Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Sateenkaariperheen lapset ovat kertoneet pahoittavansa mielensä, kun julkisuudessa puhutaan epäkunnioittavaan tapaan heidän vanhempiensa edustamasta ihmisryhmästä (Gardner, 2005; Welsh, 2011). Suuri osa nuorten elämän aikana kokemasta kiusaamisesta on tapahtunut alakoulussa ja yläkoulussa, mutta myös lukiossa kiusataan (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012; Welsh, 2011). Kiusaamisen väheneminen peruskouluajasta lukioon saattaa johtua lasten iästä tai ajan kulumisen myötä tapahtuneesta yleisestä asenneilmapiirin muutoksesta.

Nuoret ovat raportoineet psyykkisesti kuormittavia tapoja suhtautua kiusaamisen uhkaan, kuten perhemuodosta vaikeneminen tai siitä valehteleminen (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Osa yrittää vältellä koko aihetta. Nämä keinot saattavat vähentää kiusaamista, mutta eivät välttämättä luo turvallisuuden tunnetta.

Vanhemmat voivat pyrkiä valmistamaan lastaan mahdollisia kiusaamistilanteita varten kertomalla avoimesti seksuaalisesta suuntautumisestaan jo lapsen ollessa pieni, jolloin lapsella on käytössään tarvittava sanavarasto tilanteiden käsittelemiseen (Litovich & Langhout, 2004). Vanhemmat voivat myös tehdä selväksi, että heille kannattaa aina kertoa kiusaamisesta, jolloin koettuja tilanteita voidaan käsitellä yhdessä.

Sateenkaariperheet ry:n vuonna 2012 keräämän kyselylomakeaineiston perusteella suomalaisista sateenkaariperheiden lapsista yhdeksän lasta 33:sta, eli 27 prosenttia, on tullut kiusatuksi, ja heistä neljä oli kokenut kiusaamisen aiheeksi oman perheensä. Tämä on kuitenkin alustava kartoitus, jonka kysymykset ovat suppeita ja jonka vastausprosentti on alhainen: kyselyn palautti vain neljäsosa perheistä, joille se lähetettiin. Suomalaisista yläkouluikäisistä nuorista viikoittaista kiusaamista on kokenut edeltävän lukuvuoden aikana 6–10 prosenttia (THL, Kouluterveyskysely, 2013). Nämä prosenttiosuudet eivät kuitenkaan ole suoraan verrannollisia, sillä sateenkaariperheiden nuorten vastaukset koskivat koko heidän kouluaikaansa.

Suomalaisten sateenkaariperheiden lasten kiusaamiskokemuksia on myös kartoitettu, tosin hyvin pienimuotoisesti, osana Tampereen yliopiston kasvatustieteen pro gradu –työtä (Penanen, 2009). Aineistona on kolmen perheen haastattelut: näistä yhdessä perheessä lasta ei ole kiusattu ollenkaan, toisessa lapsi on kokenut satunnaista, epämiellyttävää sanailua

perhemuodostaan, ja kolmannessa perheessä lasta on kiusattu siinä määrin, että vanhemmat ovat olleet yhteydessä kouluun ja asiaa on selvitetty. Jälkimmäisessä tapauksessa syy ei ollut yksinomaan lapsen perhemuodossa vaan kiusaaja oli ihastunut kiusattuun. Kiusaamisen syyt voivat siis olla päällekkäisiä.

Miten perhemuodosta johtuva kiusaaminen vaikuttaa lasten hyvinvointiin?

Tutkimuksissa, joissa sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat kokeneet kiusaamista perhemuotonsa takia, on kiusatuksi tuleminen ollut yhteydessä psyykkiseen pahoinvointiin (Bos & Gartrell, 2010; Bos, Gartrell, Van Balen, & al., 2008; Bos & al., 2013; Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014; Gartrell, Deck, Rodas, Peyser, & Banks, 2005; Van Gelderen & al., 2013; huom. Bosin ja Gartrellin tutkimusryhmän raporteissa on käsitelty samojen nuorten kokemuksia useaan otteeseen). 8–12-vuotiailla pojilla kiusaaminen on ollut yhteydessä hyperaktiivisuuteen ja tytöillä huonoon itsetuntoon (Bos & Van Balen, 2008). Tämä on linjassa muiden tutkimusten kanssa: poikien paha olo purkautuu useammin ulkoisena ongelmakäyttäytymisenä, kuten käytöshäiriöinä, kun taas tytöillä on keskimäärin enemmän taipumusta sisäisesti koettuihin ongelmiin, kuten huonoon itsetuntoon (Berger, 2011, s. 268–9).

Eräässä tutkimuksessa saatiin tulokseksi, että jos nuoret itse raportoivat tulevansa kiusatuiksi, se ei ole yhteydessä heidän hyvinvointiinsa (Gartrell & Bos, 2010). Sen sijaan jos äidit raportoivat nuorensa tulevan kiusatuksi, kiusaaminen on yhteydessä nuoren pahoinvointiin. Kenties vain rajuimmat kiusaamistapaukset ovat tulleet äitien tietoon ja vain ne ovat kielteisessä yhteydessä nuorten hyvinvointiin. Erään tutkimuksen mukaan kiusaaminen ei kuitenkaan ole naisparin nuorilla yhteydessä elämään tyytyväisyyteen (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012).

Mitkä tekijät lievittävät kiusaamisen vaikutusta hyvinvointiin?

Kansainvälisten tutkimusten mukaan sateenkaariperheen lapset joutuvat usein kuulemaan halventavia kommentteja vanhemmistaan, ja tällainen kiusaaminen huonontaa usein psyykkistä vointia. Silti sateenkaariperheen lapset voivat keskimäärin yhtä hyvin, elleivät paremmin, kuin muut lapset. Mikä selittää tätä ristiriitaa?

Yksi vaihtoehtoinen selitys on, että sateenkaariperheen lapset kokevat määrällisesti yhtä paljon kiusaamista kuin muutkin lapset – vain kiusaamisen syyt ovat heidän kohdallaan osittain erilaiset. Onkin tärkeää selvittää, minkä verran kiusaamista sateenkaariperheiden lapset kokevat verrattuna muiden perheiden lapsiin.

Toinen mahdollinen tulkinta on, että sateenkaariperheiden lapsilla on erityisiä voimavaroja, jotka vähentävät kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia. Kiusaamisen kielteisten vaikutusten lieventäjiksi on löydetty jo yllä esiteltyt sateenkaariperheiden lasten lämpimät suhteet vanhempiinsa (Bos & Gartrell, 2010; Gustavson & Schmitt, 2011; Van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014), hyvät kaverisuhteet (Van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014) ja koulun tuki (Vyncke & al., 2014). Vanhemmat saattavat kokea samaa syrjintää kuin lapsensa ja opettaa lastaan selviämään siitä. Lisäksi kiusaamisen haitallista vaikutusta näyttävät vähentävän

toimivat coping- eli selviytymiskeinot (Litovich & Langhout, 2004; Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012) ja yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin (Bos & Van Balen, 2008).

Toimiviksi selviytymiskeinoiksi on raportoitu ainakin suhtautuminen kiusaamiseen niin, ettei ota sitä henkilökohtaisesti eikä sisäistä halveksuvia kommentteja sekä suora puuttuminen halventavaan kielenkäyttöön (Litovich & Langhout, 2004; Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). On esitetty, että sateenkaariperheiden nuoria tulisi opastaa käyttämään tällaisia strategioita kiusaamisen kielteisten vaikutusten lieventämiseksi (Bos & al., 2013). Lapsen tai nuoren ei myöskään tarvitse puolustaa kaikkia sateenkaariperheitä – hänen ei tarvitse ryhtyä yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi (Gustavson & Schmitt, 2011; Litovich & Langhout, 2004). Sen sijaan hän voi opetella hyväksymään sen, että joillakin on suvaitsemattomia asenteita ja ymmärtämään tätä näiden ihmisten elämänhistorian tuloksena. Tällaisesta ajattelu- ja tulkintatavasta voi tulla vahvuus laajemminkin elämässä. Kaikkea ei tarvitse hyväksyä, mutta kaikkea voi ymmärtää.

Nuoret saattavat myös ympäröidä itsensä luotettavilla ihmisillä, mikä toimii heillä sosiaalisena, ennaltaehkäisevänä selviytymiskeinona kiusaamista vastaan (Crouch, Waters, McNair, & Power, 2014). Varsinkin nuoremmista lapsista osa kertoo kiusaamisesta aikuiselle.

Tutkimus on antanut jonkin verran tukea käsitykselle, että yhteydet muihin sateenkaariperheissä eläviin lapsiin lieventävät sateenkaariperheiden lasten kokeman homo- ja transfobisen kiusaamisen vaikutuksia (Bos & Van Balen, 2008). NLLFS-tutkimuksen nuorten kouluista lähes 90 prosentissa oli seksuaalivähemmistöjen yhdistystoimintaa, kuten Gay-Straight-Alliances-toimintaa, johon noin kolmasosa naisparien nuorista osallistui (Gartrell & al., 2012). Gay-Straight-Alliances-järjestöt ovat yhdysvaltalaisissa lukioissa, collegeissa ja yliopistoissa toimivia, opiskelijoiden organisoimia järjestöjä, joiden tarkoituksena on luoda turvallinen ja kannustava opiskeluympäristö HLBT-nuorille ja heteroseksuaalisille, seksuaalista tasa-arvoa kannattaville henkilöille. Suurimmassa osassa NLLFS-tutkimukseen osallistuneiden nuorten kouluista on avoimesti homoseksuaalisia opettajia tai muuta hallintohenkilökuntaa sekä muita sateenkaariperheiden nuoria. Suurin osa näistä NLLFS-tutkimuksen nuorista voi hyvin ja oli avoin perhemuodostaan.

Erääseen tutkimukseen haastatellut yhdysvaltalaisnuoret ovat kokeneet vertaistuen tärkeäksi, jotta he ovat saaneet hyväksytyksi tulemisen kokemuksen (Welsh, 2011). NLLFS-tutkimuksessa todettiin, että kiusatuista 10-vuotiaista sateenkaariperheen lapsista lievimmin oirehtivat ne, joiden kouluopetuksessa oli huomioitu seksuaalisen suuntautumisen kirjo (Bos, Gartrell, Peyser, & Van Balen, 2008).

Samansuuntaisia tuloksia saatiin tutkimuksessa, jossa hollantilaisten naisparien 8–12-vuotiaiden tytärien yhteydet muiden sateenkaariperheiden lapsiin oli yhteydessä vähäisempään hyperaktiivisuuteen (Bos & Van Balen, 2008). Pojilla tällaista yhteyttä ei kuitenkaan löytenyt. Tässä tutkimuksessa kiusaaminen oli yhteydessä huonoon itsetuntoon ainoastaan niillä lapsilla, joilla ei ollut juurikaan yhteyksiä muihin sateenkaariperheisiin. Vertaistuki siis saattaa helpottaa kiusatun lapsen itsetunnon ylläpitoa. Toinen vaihtoehtoinen tulkinta näille tuloksille

on, että lapsien, joilla on hyvä itsetunto, on helpompi luoda ystävyksiä muihin sateenkaariperheiden lapsiin, ja siten torjua kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia hyvinvointiinsa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan löytynyt yhteyttä sateenkaariperhekontaktien ja käytösongelmien, tunne-elämän ongelmien tai itsetunnon kanssa, joten kovin olennaiseksi asiaksi kiusaamisen ja hyvinvoinnin välillä sateenkaariperhetoiminta ei noussut tällä tutkittavien ryhmällä. Tosin nämä tutkittavat eivät ylipäätään olleet kokeneet paljoa kiusaamista.

Eräessä tutkimuksessa useimmat haastatelluista ruotsalaislapsista ja -nuorista eivät tunteet muita kouluikäisiä sateenkaariperheiden lapsia. Tämä kenties johtui siitä, että Ruotsissa sateenkaariperhejärjestöjä toimii enimmäkseen suurissa kaupungeissa ja toiminta on toistaiseksi ollut suunnattu pikkulapsiperheille, eivätkä he enimmäkseen olleet kiinnostuneitakaan sellaisia tuntemaan (Gustavson & Schmitt, 2011). Eräs nuori koululainen ei halunnut menettää asemaansa ”erityisenä” eli ainoana, jolla on sateenkaariperhe. Suurimmalle osalle nuorista taas ei ole heidän kertomansa mukaan tärkeää identifioitua ryhmään vanhempiensa identiteetin mukaisesti, mutta muutamia poikkeuksia tähän oli.

Sateenkaariperheet ry:n vuoden 2012 kartoituksessa 12 nuorta kertoi, että heidän koulussaan oli puhuttu erilaisista perheistä, kun taas 22 nuoren koulussa tämä ei ollut noussut esille keskusteluissa. Erilaisista perheistä puhuttaessa kolmasosassa tapauksista oli mainittu erikseen sateenkaariperheet. Puolet vastanneista nuorista oli sitä mieltä, että monimuotoisista perheistä pitäisi puhua koulussa enemmän. Nuorista kolme neljäsosaa tunsivat muita sateenkaariperheiden nuoria ja lopuista suurin osa haluaisi tuntea. Vertaistoiminnaksi suurin osa toivoi sateenkaariperheiden perheleirejä tai nuorten omia leirejä, erilaisia tapaamisia ja nettikeskustelumahdollisuuksia.

Mielenterveysammattilaisten olisi tunnistettava sateenkaariperheiden lapset ja nuoret potentiaalisena kiusaamisen kohdejoukkona (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Ammattilaisten olisi osattava reagoida kiusaamiseen ja selvittää lapselle ja hänen vanhemmalleen, kuinka kiusaamiseen voidaan puuttua ja miten siitä voi selvitä. Opettajakoulutukseen tulisi kuulua moninaisuuskasvatusta, joka informoi tulevia opettajia perheiden moninaisuudesta. Näin voitaisiin estää tilanteet, joissa esimerkiksi kielten opettaja korjaa oppilaan tarinan ”kaksi äitiä” kielioppivirheenä (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Kouluissa hyödyllisiksi todettuja kiusaamisen vastaisia käytäntöjä, kuten KivaKoulua, on syytä pitää yllä.

Jättävätkö sateenkaariperheet käyttämättä tarvitsemiaan palveluita?

On mahdollista, että sateenkaariperheen lapset ja vanhemmat suojelevat itseään homo- ja transfobisilta asenteilta ja syrjinnältä jättämällä kääntymättä ammattilaisten puoleen apua tarvitessaan (Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014; Kuosmanen & Jämsä, 2007). Yhdysvaltalaisista homoseksuaalisista vanhemmista 42 prosenttia epäroki hakeutua terveyspalveluihin pelätessään syrjiviä asenteita (Perrin, Siegel, & al., 2013). He myös pelkäävät, että heitä saatetaan syyllistää lapsensa sairaudesta tai mielenterveyden ongelmista seksuaalisen suuntautumisen tai perhemuotonsa takia.

Sateenkaariperheiden lasten palveluiden käyttämättä jättämisestä on myös tutkimustuloksia. Eräässä brittitutkimuksessa vertailtiin 18 naisparin lasta, jotka olivat 12–16-vuotiaita, samaan määrään verrokkeina toimineita heteroparien lapsia sekä suureen joukkoon saman ikäisiä lapsia (Rivers & al., 2008). Kävi ilmi, että eri ryhmiin kuuluneiden lasten välillä ei ollut eroja psyykkisessä hyvinvoinnissa tai kiusaamiskokemuksissa eikä vanhemmilta ja ystäviltä haetun tuen määrässä. Sen sijaan naisparien lapset hakivat muita lapsia harvemmin huoliinsa tukea koulun henkilökunnalta, kuten opettajilta, kouluterveydenhoitajalta, koulukuraattorilta ja ohjaajilta. Tälle tulokselle esitetään yhdeksi selitykseksi se, että nämä nuoret saattavat karttaa koulupalveluja suojellakseen itseään mahdolliselta homofobialta.

Samanlaista palveluiden käytön epäröintiä syrjinnän ja sen pelon vuoksi ovat raportoineet suomalaiset seksuaaliseen tai sukupuoliseen vähemmistöön kuuluvat vanhemmat (Kuosmanen & Jämsä, 2007, toim.). Heistä 19 prosenttia on kokenut syrjintää ja 23 prosenttia on selvittänyt palvelun ennakkoluuloisuutta ennen sen käyttämistä. Syrjinnänpelkoa on kokenut reilu kolmannes kaikista vastaajista (Jämsä, 2008b).

Transvanhemmilla on muita sateenkaariperheiden vanhempia enemmän huonoja kokemuksia terveyspalveluista (Kuosmanen & Jämsä, 2007, toim.). Heistä yli puolet on kokenut ja pelännyt syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kaikkiaan 11 transvanhemmasta kukaan ei ole ollut tyytyväinen synnytysvalmennukseen, mutta päivähoito ja koulu saavat heiltä myönteisemmän arvion.

Suomalaisten sateenkaariperheen vanhempien mielestä noin 40 prosenttia äitiysneuvolan terveydenhoitajista ja päiväkodin henkilökunnasta ja 72 prosenttia koulun opettajista ei tunne perheen erityistarpeita tarpeeksi (Kuosmanen & Jämsä, 2007, toim.). Myös ammattikorkeakoulujen opinnäytetöihin on haastateltu sateenkaariperheiden vanhempia heidän palvelukokemuksistaan, tosin vain kolmesta kuuteen perhettä opinnäytetyötä kohden (Kallunki, Karppinen & Kettunen, 2003; Kokko & al., 2007; Reinikka & Ruotsalainen, 2010; Puustinen & Seppänen, 2008). Vanhemmat ovat kokeneet myönteisistä äitiysneuvola- ja päiväkotikokemuksistaan huolimatta, että äitiysneuvolan terveydenhoitajalla (Kallunki & al., 2003) ja päiväkodin henkilökunnalla (Kokko & al., 2007; Reinikka & Ruotsalainen, 2010; Puustinen & Seppänen, 2008) on liian vähän tietoa sateenkaariperheistä.

Terveydenhuollossa tapahtuva syrjintä vaikuttaa selittyvän osittain sillä, että palvelut on suunniteltu heteroydinperheille, eivätkä ne sellaisinaan sovellu sateenkaariperheille. Samanlaisia kokemuksia äitiysneuvolan henkilökunnan tiedon puutteesta ovat tuoneet esille myös ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten haastatellut vanhemmat (Asikainen & al., 2012) ja pro gradu –työtä varten haastatellut ruotsalaiset naisparien äidit (Wasshede, 2009). Esimerkiksi apilaperheen vanhemmille ei välttämättä löydy riittävästi tuoleja äitiysneuvolakäynnillä tai sosiaalista äitiä ei osata sijoittaa synnytysvalmennuksessa kumpaankaan ryhmään, ”äiteihin” eikä ”isiin”. Ruotsalaiset naisparien äidit ovatkin toivoneet, että heidän perheitään ei yritettäisi tunkea ”ihan normaali perhe” –muottiin, vaan huomioitaisiin perheen erityispiirteet (Wasshede, 2009). Kokemukset perhemuodon huomioimatta jättämisestä ja syrjinnästä paitsi tuntuvat ikäviltä, saattavat myös vaikuttaa tulevaan palveluiden käyttämiseen ja sitä kautta perheen ja lapsen hyvinvointiin.

Syrjintää saatetaan vältellä myös salailemalla perhemuotoa. Suomalaisessa opinnäytetyössä eräs haastateltavana ollut sosiaalinen äiti on muun muassa todennut, että käydessään lapsensa kanssa lääkärissä, hän antaa lääkärin olla siinä uskossa, että on lapsen ainoa äiti (Suoranta, 2004). Samalla lasta on opetettu olemaan paljastamatta perhemuotoaan kaikissa tilanteissa. Samassa tutkimuksessa osa vanhemmista taas korosti avoimuutta perhemuodostaan, jotta lapsenkaan ei tarvitsisi joutua salaamaan mitään taustastaan. Kukaan haastatelluista vanhemmista ei raportoinut kokeneensa henkilökohtaisesti syrjintää mutta oli tietoinen syrjivien asenteiden yleisyydestä.

Sateenkaariperheiden lasten palveluiden käyttämistä ja palvelukokemuksia ei ole juuri tutkittu maailmalla eikä lainkaan Suomessa. Jos suomalaiset sateenkaariperheiden lapset jättävät joitakin palveluja tai tukimuotoa käyttämättä syrjinnän tai kohtaamattomuuden pelossa, tähän on puututtava kouluttamalla ammattilaisia ja lisäämällä aktiivista tuen tarjontaa näille lapsille.

On myös selvittämättä, johtaako palveluiden käyttämättä jättäminen huonompaan psyykkiseen hyvinvointiin. Aiemmin mainitussa brittitutkimuksessa näin ei ollut – oletettavasti tuon tutkimuksen nuorille riitti ystävien ja perheen tuki huoliensa selvittämiseen (Rivers & al., 2008). Aina näin ei kuitenkaan välttämättä ole, mistä syystä koulu-, sosiaali- ja terveyspalveluiden tulisi olla yhtäläisesti saatavilla kaikille, paitsi konkreettisesti myös henkisesti. Nuori ei välttämättä hakeudu palveluun, jossa pelkää kohtaavansa syrjintää tai perhemuotoonsa liittyvää ihmetelyä tai oudoksuntaa. Ammattilaisten on saatava tietoa sateenkaariperheistä ja kiinnitettävä huomiota asenteisiin, joita he ilmaisevat kielellisesti ja vaivihkaisesti ilmein ja elein.

Kuvailevassa yhdysvaltalaisutkimuksessa yli puolet lesboäitien kasvattamista nuorista oli käynyt psykoterapiassa (Gartrell & al., 2012). Tutkijat tulkitsivat tätä niin, että näiden nuorten äidit olivat sitoutuneet hakemaan ennaltaehkäiseväkin ammatillista apua mahdollisiin vaikeuksiin johtuen siitä, että he olivat huolestuneita perheen vähemmistöaseman vaikutuksesta lapsen kehitykseen. On myös huomioitava, että tämän tutkimuksen äidit ovat hyvin korkeasti koulutettuja verrattuna väestöön keskimäärin, ja pitkälle kouluttautuneilla on keskimäärin paremmin varaa yksityisiin psykoterapiapalveluihin kuin vähemmän kouluttautuneilla, ja he myös käyttävät niitä Yhdysvalloissa hyvin yleisesti.

Miten ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa sateenkaariperheen lapsen hyvinvointiin?

Sateenkaariperheen lapsilla ei ole vanhempien vähemmistöasemasta johtuvia ongelmia perhe- tai ystävyssuhteissa, mutta aiheuttavatko ympäröivän yhteiskunnan asenteet heille ongelmia? Ympäröivän yhteiskunnan, kuten koulun henkilökunnan ja naapuruston ihmisten, vaikutusta sateenkaariperheiden lasten hyvinvointiin on tutkittu vain vähän. Yhden alustavan tutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että sateenkaariperheen lapsilla on yhtä läheiset suhteet naapureihinsa ja vähintään yhtä hyvä kuuluvuuden tunne kouluyhteisöönsä kuin muiden perheiden lapsilla (Wainright & al., 2004).

Kanadalaisilla sateenkaariperheiden nuorilla, joiden koulu tarjosi tukea muun muassa järjestämällä HLBT-yhdistystoimintaa ja sisällyttämällä seksuaalikasvatukseen tietoa seksuaalisuuden monimuotoisuudesta, oli vähemmän psyykkisiä ongelmia kuin niillä, joiden koulu ei tarjonnut tällaista tukea (Vyncke & al., 2014). Niillä nuorilla, jotka olivat saaneet koulun tukea, eivät ikätovereiden heteroseksistiset asenteet vaikuttaneet heidän hyvinvointiinsa kielteisesti. Sen sijaan nuorilla, joiden koulu ei ollut ”homoystävällinen”, olivat ikätovereiden osoittamat heteroseksistiset asenteet yhteydessä pahoinvointiin.

Monet ruotsalaiset vanhemmat ovat aktiivisia lastensa kouluissa, ja osa on pitänyt tietoiskuja HLBT-teemoista (Gustavson & Schmitt, 2011). He kokevat kuitenkin, että seksuaalisuuden moninaisuus nähdään koulussa vain ”yhtenä teemana” muiden joukossa, sen sijaan että moninaisuus olisi integroituna kaikkeen toimintaan. Sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat tulleen teoriassa hyväksytyiksi muun muassa koulun vanhempainiltoihin, kunhan he eivät haasta heteronormatiivista ydinperheasetelmaa. Vanhemmat kertovat kärsivänsä näkymättömyydestä: esimerkiksi eräs opettaja ei millään ”muistanut” perheen toisen äidin olevan vanhempi vaan oletti tämän toistuvasti ystäväksi tai isoäidiksi. Eräs poika kuvasi, kuinka opettajat tietävät hänen perhemuodostaan, mutta eivät kerro siitä muille oppilaille viestittäen näin, että asiassa on jotain häpeällistä. Hän toivoikin opettajille lisää avoimuutta. Opettajat joutuvat tasapainottelemaan puhuessaan erilaisuudesta, jotta eivät leimaa ketään erikoiseksi.

Koulussa on tärkeää huomioida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Koulun lomakkeiden ei esimerkiksi pitä olettaa vanhempien olevan vastakkaista sukupuolta, koulun kirjastosta olisi hyvä löytyä HLBT- ja sateenkaariperheaiheisiä kirjoja, ja opettajien olisi syytä mainita, kun joku historiallinen, poliittinen tai kulttuurielämän henkilö kuuluu sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön. Silloin sateenkaariperheen lapset ja nuoret voivat todennäköisesti kokea olevansa osa yhteisöä, ja tuntee olonsa turvalliseksi, jos he kertovat perhemuotoonsa liittyvästä kiusaamisesta.

Koulu ei välitä ainoastaan tietoja vaan myös sosiaalisia ja moraalisia taitoja. Sateenkaariperheiden lapset, nuoret ja vanhemmat toivovat, että koulun henkilökunnan tietoisuus perheiden moninaisuudesta lisääntyisi (Gustavson & Schmitt, 2011). Huomioimattomuus ja näkymättömyys ovat syrjintää. Kouluopetuksen ja oppimateriaalien tulisi olla vapaita heteronormatiivisuudesta ja niiden pitäisi huomioida perheiden moninaisuus. Näin kaikki tuntisivat kuuluvansa mukaan ja kaikki hyötyisivät.

LISÄTIEDON TARPEET

Mitä rajoituksia katsaukseen kuuluvissa tutkimuksissa on?

Laajamittainen itseraportointien käyttö saattaa vaikuttaa jopa suurimpaan osaan sateenkaariperheistä tehtyjen tutkimusten tuloksista. Vastaajien raportointiin voi vaikuttaa haluttomuus liittää omaan perhemuotoonsa mitään kielteistä kritiikin pelossa (Crowl & al., 2008). Sateenkaariperheiden lapset ja vanhemmat voivat kokea, että heillä tai heidän perheellään ei saa olla ongelmia kuten muilla perheillä, jotta ongelmien syyksi ei nähtäisi perhemuotoa (Jämsä, 2008b; Welsh, 2011). He voivat ajatella, että ensin täytyy todistaa olevansa ”täysin normaali”, jotta valtaväestö voi hyväksyä erilaisuuden. Vastaajia voi myös arveluttaa, saako esimerkiksi kiusaamisesta kertomisella tukea itselle vai antaako se vain ”vettä myllyyn” niille, jotka vastustavat sateenkaariperheiden muodostamista. Tätä varten tutkimuksissa olisi syytä käyttää monenlaisia menetelmiä, ja pyytää lapsen ja vanhemman vastausten lisäksi arviointeja esimerkiksi opettajilta.

Vastaajat ovat väistämättä valikoituneita tutkimuksissa, joihin he ovat itse hakeutuneet ilmoituksen perusteella. Useissa sateenkaariperheitä käsittelevissä tutkimuksissa tutkittavat ovat olleet erityisen korkeasti koulutettuja ja asuneet keskimääräistä useammin kaupungissa (Bos & Van Balen, 2008; Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014). Alemman sosio-ekonomisen aseman perheet ja pienemmällä paikkakunnilla elävät perheet saattavat elää suvaitsemattomammassa ilmapiirissä, sillä sosio-ekonominen asema on yhteydessä moninaisuuden ymmärtämiseen (Tasker & Golombok, 1997). Asenneilmapiirillä on taas vaikutusta kiusaamiseen ja hyvinvointiin. Voi kuitenkin olla, että lapsia hankkivat homo- ja biseksuaaliset ihmiset sekä transihmiset ovat ylipäänsä korkeasti koulutettuja ja asuvat usein kaupungissa, jolloin vastaajat edustavat tutkittua väestöryhmää varsin hyvin. Tämä tilanne saattaa muuttua, kun yhä useammat rohkenevat perustaa sateenkaariperheen.

Add Health –tutkimuksessa valikoitumisen ongelma kierrettiin noukkimalla väestötason aineistosta vastaajat, joiden perheessä on kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa, mutta näin aineistosta jäivät pois yksinhuoltajaperheet ja kahden kodin perheet (Wainright & Patterson, 2006, 2008; Wainright & al., 2004). Rajoituksena tässä tutkimuksessa on myös se, että tutkittavien nuorten vanhempien seksuaalista suuntautumista ei tiedusteltu vaan ai-noastaan kysyttiin, elävätkö nuoren vanhemmat ”avioliitossa tai avioliiton kaltaisessa liitossa samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa”. Kaikki vastaajat eivät välttämättä ole merkinneet itseään vähemmistöön kuuluvaksi marginalisoitumisen pelossa.

Väestötason tutkimuksien toteuttaminen on kallista ja niissä riittävän sateenkaariperheiden määrän mukaan saaminen on haasteellista, joten käytännössä toimivinta on käyttää laajoja ja monipuolisia väyliä sateenkaariperheiden tavoittamiseksi (Crouch, Waters, McNair, Power, Davis, & van Mourik, 2014). Suomessa yksi mahdollinen keino, jolla sateenkaariperheitä voisi tavoittaa, olisi hyödyntää Kansaneläkelaitoksen rekisteriä perhevapaiden käyttäjistä.

Tutkimusten tuloksia yleistettäessä on huomioitava, että tutkimuksissa sateenkaariperhe on määritelty eri tavoin. Erityisen laajasti määriteltynä se on australialaisryhmällä, jossa sateenkaariperheeksi käsitetään kaikki perheet, joissa jommallakummalla vanhemmalla on kiinnostusta samaan sukupuoleen (Crouch, Waters, McNair, Power, & Davis, 2014). Lapsen, hänen kavereidensa ja ympäröivän yhteisön näkökulmasta äiti ja isä, joista toinen on hetero ja toinen biseksuaali, eivät todennäköisesti poikkeakaan mitenkään heterovanhemmista, mikä voi vaikuttaa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin.

Tieteellisesti kyseenalaisissa tutkimuksissa tehdään joskus tutkimusasetelmassa ja vertailtavien ryhmien muodostamisessa tarkoitushakuisia virheitä, mistä on esimerkkinä aiemmin mainittu yhdysvaltaisten oikeistolaisten konservatiivien kustantama puolueellinen työ, jossa pyrittiin osoittamaan vääräksi vuosikymmenien aikana kertynyt tutkimustieto sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista (Regnerus, 2012; kritiikki Perrin, Cohen, Caren, 2013). Asenteellista sateenkaariperheiden lasten hyvinvointitutkimusta on tehty tieteellisesti korkealaatuisempien tutkimusten rinnalla, koska heteroseksuaalisuuden normista poikkeavien ihmisten parisuhteisiin ja perheen perustamiseen suhtaudutaan monien tahojen osalta lähtökohtaisesti kielteisesti.

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointitutkimuksissa on tutkittu eniten naisparien lapsia, koska he ovat suurin sateenkaariperheiden lasten ryhmä. Homomiesten lapsia on tutkittu paljon vähemmän, eikä apilaperheitä tai transvanhemman perheitä lainkaan. Osassa tutkimuksista ei ole käytetty vertailuryhmää vaan tulokset ovat jääneet kuvaileviksi (esim. Gartrell & al., 2012). Nämä asiat on huomioitava tehtäessä johtopäätöksiä tutkimusten tuloksista.

Sateenkaariperheitä koskevien tutkimusten tulosten yleistettävyyttä rajoittavat myös pienet vastaajamäärät, mitkä ovat ymmärrettäviä, koska sateenkaariperheitä on murto-osa kaikista perheistä. Suomessa näitä perheitä on arvioiden mukaan hieman alle prosentti kaikista perheistä. Monissa tutkimuksissa sateenkaariperheiden lapsia on ollut mukana vain parisenkymmentä (Golombok & Badger, 2010; Rivers & al., 2008). Yksi laajimmista on NLLFS-tutkimus, johon on osallistunut 78 lasta (esim. Bos & Gartrell, 2010). Pienet tutkittujen joukot rajoittavat tilastollisten analyysien tekemistä ja tulosten yleistettävyyttä. Ne ovat kuitenkin perusteltuja, sillä haastattelututkimusten ja pitkittäistutkimusten seurauksena saadaan sellaista tietoa ilmiöistä, jota ei voida saavuttaa suurellakaan määrällä poikittaistutkimuksen kyselylomakevastauksia. Näin muodostuu uusia hypoteeseja, joita voidaan testata seuraavissa tutkimuksissa, joissa on mahdollisesti suuremmat vastaajamäärät.

Harvat sateenkaariperheeseen syntyneet ovat ehtineet kasvaa nuoriksi, saati aikuisiksi. Yhdessä aikuisuuteen saakka yltävässä pitkittäistutkimuksessa 18–19-vuotiaat, naisparin yhdessä saamat lapset voivat paremmin kuin heterovanhempien nuoret aikuiset (Golombok & Badger, 2010).

Tulokset, joita on saatu sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista, eivät ole suoraan yleistettävissä sateenkaariperheiden nuoriin ja nuoriin aikuisiin. Nuoruuteen liittyy omia erityiskysymyksiään, muun muassa identiteettikehitys ja seurustelusuhteet. Yhdysvaltalaisista haastatelluista sateenkaariperheen nuorista osaa ärsytti se, että heidät määriteltiin ”sateen-

kaariperheen lapseksi”, vaikka he eivät kokeneet sitä olennaiseksi asiaksi identiteetissään (Welsh, 2011). On myös selvää, että sateenkaariperheessä eläminen on erilaista 2010-luvulla kuin pari vuosikymmentä aiemmin. Tästä syystä esimerkiksi vuosina 1994–95 kerättyyn Add Health –aineistoon perustuvien tulosten vastaavuus nykypäivän tilanteen kanssa on osittain epävarmaa (Wainright & Patterson, 2006, 2008; Wainright & al., 2004).

Myös vertailuaineiston keräämisen ajankohdalla lienee vaikutusta. 2010-luvulla kerättyä australialaisaineistoa on verrattu analyyseissa 20 vuotta vanhempaan väestötason aineistoon, jolloin ryhmien väliset erot saattavat johtua ajasta ennemminkin kuin ryhmän jäsenyyteen liittyvistä syistä (Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014).

Miksi tutkimus on keskittynyt sateenkaariperheiden haavoittuvuuksien kartoittamiseen?

Sateenkaariperheiden tutkimus on pitkälti keskittynyt vaikeuksiin ja ongelmiin, joita yleisestä normista eroavassa perheessä kasvaminen saattaa aiheuttaa lapselle ja nuorelle. Tämä on ymmärrettävää, sillä ongelmakohdat vaativat niiden tiedostamista ja niihin puuttumista.

Ihan kuten perheissä yleensäkin, myös sateenkaariperheistä osassa voidaan paremmin ja osassa huonommin. Perheiden sisäiset ongelmat ovat yhteydessä perheenjäsenten psyykkisiin ongelmiin (Wainright & Patterson, 2006). Mitä kylmempi suhde lapsella on vanhempaansa ja mitä vähemmän tämä kokee hänestä välitettävän, sitä huonommin hän voi. On esitetty, että sateenkaariperheen ja heterovanhempien perheen vertailun asemesta olisi keskityttävä tutkimaan sateenkaariperheiden välisiä eroja hyvinvoinnissa (Bos & Van Balen, 2008; Johnson, 2012; Solantaus, 2008).

Myös psykologian tutkimukset ovat kautta historiansa keskittyneet enemmän häiriöihin ja elämässä kohdattaviin vaikeuksiin. Viime vuosikymmeninä positiiviseksi psykologiaksi kutsuttu suuntaus on kuitenkin nostanut päätään. Sen piirissä on tutkittu muun muassa onnellisuutta, iloa, tyytyväisyyttä ja rohkeutta. Tavoitteena on tällöin kiinnittää huomiota niihin asioihin, jotka ihmisten elämässä toimivat hyvin ja jotka lisäävät heidän onnellisuuttaan.

Millaisia ovat sateenkaariperheiden vahvuudet?

Muutamissa naisparien perheiden tutkimuksissa on saatu tuloksiksi, että näissä perheessä elävät lapset voivat psyykkisesti paremmin kuin ikätoverinsa, kuten aiemmin tässä katsauksessa jo esitettiin (Gartrell & Bos, 2010; Golombok & Badger, 2010). Heiltä ei ainoastaan puutu psyykkisiä ongelmia vaan he myös kokevat tyytyväisyyttä elämäänsä (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Eräässä tutkimuksessa naisparien nuorista useampi kuin heteroparien nuorista raportoi, ettei heitä huoleta mikään asia (Rivers & al., 2008). Hedelmöityshoitojen ja adoption avulla saatuja lapsia on toivottu ja lapsen hankintaa on suunniteltu tavallista enemmän, ja heihin myös panostetaan erityisen paljon vanhempien taholta (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; ks. myös Golombok & al. 2004), mikä saattaa johtaa erityisen hyvinvointiin lapsiin.

Vanhempien kasvatusten menetelmät ovat osittain erilaisia sateenkaari- ja heterovanhempien perheissä (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010), ja sateenkaariperheiden kasvatusten menetelmät saattavat vaikuttaa myönteisemmin lasten hyvinvointiin.

Sateenkaariperheiden nuoret ovat kertoneet, että he arvostavat muun muassa sitä, että heidän äitinsä ovat kasvattaneet heidät sisukkaiksi, suvaitsevaisiksi ja moninaisuutta ymmärtäviksi (Gartrell & Bos, 2010; Welsh, 2011). Samaa ovat sanoneet myös suomalaiset, opinnäytetöihin haastatellut sateenkaariperheiden nuoret (Ahola, 2000) ja transvestiittimiesten kasvattamat tyttäret (Leinonen, 2005). Suvaitsevaisiksi ja sisukkaiksi oppiminen ovat asioita, joista muissa perhemuodoissa elävät voisivat ottaa oppia sateenkaariperheiltä.

On myös huomattu, että nais- ja miesparien perheissä kotityöt ja lastenhoito jakaantuvat tasaisemmin kuin äidin ja isän perheessä (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Goldberg, 2013). Kahden isän perheessä vanhempien yhteenlasketut tulot ovat keskimääräistä korkeammat. Erilaisuutta on pyritty häivyttämään tutkimuksissa sen sijaan, että siihen olisi kiinnitetty positiivista huomiota (Johnson, 2012). Sen sijaan, että todistellaan sateenkaariperheiden olevan ”ihan yhtä hyviä kuin muutkin”, olisi mielenkiintoisempaa ja hedelmällisempää tutkia, mikä näissä perheissä on erilaista – vanhempien seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen korjaamisen lisäksi – ja millä tavoin.

Mitä sateenkaariperheiden lasten kiusaamiskokemuksista tulisi vielä tietää?

Tutkimusta tarvitaan selvittämään suomalaisten sateenkaariperheiden lasten kokeman kiusaamisen määrää ja muotoa. Olisi hyvä tietää, millaisia selviytymiskeinoja he ovat käyttäneet kiusaamisesta selviämiseen, ja mitkä niistä toimivat parhaiten tietynlaiseen kiusaamiseen. Olisi selvitettävä, millaisia keskusteluja homo- ja transfobiasta ja siitä johtuvasta kiusaamisesta vanhempien kannattaisi käydä lastensa kanssa, jotta nämä olisivat siihen parhaiten valmistautuneita ja minkä ikäiset hyötyisivät keskusteluista eniten (Bos & Gartrell, 2010). Entä voiko vertaistoimintaa hyödyntää kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä ja sen vaikutusten lievittämisessä?

Tärkeänä tarkennuksena sateenkaariperheiden lasten kaverisuhteita ja kiusaamiskokemuksia kartoitettaessa olisi selvittää, missä ikävaiheessa ja missä tilanteissa he ovat avoimia perheestään (Rivers & al., 2008). Saavatko he ystäviä ja välttävät kiusaamisen vain, jos eivät kerro perhemuodostaan joillekin elämäänsä liittyville ihmisille? Neuvolan terveydenhoitajien, päiväkodin henkilökunnan ja opettajien tiedon tarve monimuotoisista perheistä on huomattu, mutta onko lapsen näkökulmasta muita tahoja, jotka kaipaisivat samanlaista tietoa? Kokevatko sateenkaariperheiden lapset kohtaamattomuutta vaikkapa erityisopettajan tai harrastusryhmän vetäjän taholta?

On esitetty, että kiusaamisesta tulisi muotoilla tarkempia tutkimuskysymyksiä, jotta kokonaiskuva siitä saataisiin selville (Rivers & al., 2008). Esimerkiksi monissa tutkimuksissa kiusaamista on kartoitettu vain yhdellä kysymyksellä, joka ei ole erotellut kiusaamisen ajan-

kohtaa, kestoja, tekijää, muotoa, syytä tai sen kielteisyyttä, ja johon on vastattu vain ”kyllä tai ei” –vaihtoehdoilla (Bos & Gartrell, 2010; Bos, Gartrell, Peyser & al., 2008; Bos, Gartrell, Van Balen & al., 2008; Bos & al., 2013; Van Gelderen & al., 2013; kuitenkin hieman yksityiskohtaisemmat arvioinnit: Bos & Hakvoort, 2007; Bos & Van Balen, 2008; Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014; Gartrell & al., 2005; Van Gelderen, Bos, & al., 2012; Vyncke & al., 2014). Eräissä tutkimuksissa kävi ilmi, että 41 prosenttia nuorista vastasi yksittäiseen kysymykseen kiusaamisesta myöntävästi, mutta 50 prosenttia kuvasi kiusatuksi tuloa avoimissa kysymyksissä (Van Gelderen, Gartrell, & al., 2012). Kiusaaminen onkin määriteltävä tutkimuksissa, ja siitä on kysyttävä yksityiskohtaisesti rajaten sen kesto ja ajankohta.

Olisi myös tutkittava, mikä erottaa kiusatuksi tulevia sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria muista sateenkaariperheiden lapsista. Onko heillä erilainen asema kaveriporukassa? Ovatko useampaan vähemmistöryhmään kuuluvat lapset, kuten etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvat, suuremmassa riskissä tulla kiusatuiksi kuin muut lapset? Yhdysvalloissa on kiinnitetty huomiota siihen, että esimerkiksi sateenkaariperheeseen adoptoidut tummaihoiset erityislapset kuuluvat neljään eri vähemmistöön, ja näiden vaikutusten erotteleminen on huomioitava tutkimuksissa (Lavner & al., 2012).

Entä luoko koulun moninaisuuskasvatus ja kiusaamisen vastaiset toimenpiteet ympäristön, jossa ei kiusata? Pelkäävätkö sateenkaariperheen lapset ja nuoret kiusatuksi tuloa, vaikka eivät olisikaan sitä kokeneet?

Millaisia vahvuuksia olisi kartoitettava?

Sateenkaariperheiden erityisiä vahvuuksia on kartoitettu vasta vähän. Kolmi- ja neliapilaperheet ovat kasvussa ja tarvitsisivat tutkimusta. Ne poikkeavat mitä todennäköisimmin eron jälkeen muodostetuista uusperheistä, joissa on useampia vanhempia. Voivatko lapset ja vanhemmat paremmin kolmi- ja neliapilaperheissä, joissa lasten hoitovastuun jakaa kahta useampi vanhempi ja vanhemmille jää todennäköisesti paremmin aikaa parisuhteelleen? Onko lasten psyykkiselle kehitykselle eduksi, jos heillä on alusta lähtien vanhempinaan vaikkapa kaksi äitiä ja isä?

Muita kartoitusta vaativia mahdollisia vahvuuksia ovat muun muassa vanhempien motivoituneisuus lapsen saantiin, kasvatuksessa korostuva moninaisuuden ymmärtäminen, avoimuus ja sinnikkyys sekä sateenkaariperheiden nuorten seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen joustavalla tavalla.

Toisaalta voi olla niin, että lapsen kokemusmaailmassa hänen perheensä ei ole erilainen eikä hän koe siihen liittyvän ongelmia tai vahvuuksia. Tähän viittaavat suomalaisten sateenkaariperheiden nuorten (Ahola, 2000; Sateenkaariperheet ry:n pilottikysely, 2012, julkaisematon) ja vanhempien (Suoranta, 2004) opinnäytetöihin antamat vastaukset. Koska laadulliset menetelmät auttavat ymmärtämään määrällisiä tuloksia, olisi tärkeää kartoittaa sateenkaariperheiden lasten kokemuksia kyselylomakkeiden lisäksi myös haastatteluilla ja fokusryhmähaastatteluilla.

Mitä muuta aiheesta pitäisi tutkia?

Transihmisten perheissä elävien lasten ja nuorten hyvinvointia tulisi kartoittaa, sillä siitä ei ole vielä lainkaan tutkimusta. Ruotsissa, jossa asenteet homoseksuaalisuutta kohtaan ovat viimeisten vuosikymmenten aikana muuttuneet myönteisemmiksi vastaavasti kuin Suomessa, on todettu, että transihmisiin kohdistuu edelleen huomattavan paljon syrjiviä asenteita ja viharikoksia (Gustavson & Schmitt, 2011).

Olisi myös tutkittava, miten lapsen ja sosiaalisen vanhemman suhteeseen vaikuttaa se, onko heidän suhteensa juridisesti vahvistettu (Johnson, 2012). Missä määrin lainsäädännöllinen ja muu syrjintä lisää vanhempien taloudellisia vaikeuksia ja stressiä, jotka puolestaan kasvattavat pahoinvointia ja eron todennäköisyyttä?

Tutkijat ovat pohtineet sateenkaariperheiden eroihin liittyviä erityiskysymyksiä (Gartrell & al., 2011). Keneltä eroavat sateenkaariperheen jäsenet hakevat tukea: perheen isovanhemmilta, homo- ja lesboystäviltään vai eronneilta heteropareilta? Miten ammattilaisten mahdollisesti syrjivät asenteet vaikuttavat huoltajuusriidoissa? Miten huoltajuuskysymyksiin vaikuttaa se, jos lapsen ja sosiaalisen vanhemman suhdetta ei ole juridisesti vahvistettu tai kyseessä on apilaperhe? Lisätutkimuksia tarvitaan näihin kysymyksiin vastaamiseksi.

Lisäksi tulisi kartoittaa, miten sateenkaariperheiden isovanhemmat ovat mukana perheen elämässä, miten sateenkaariperheiden lapset ja nuoret käyttävät palveluita, ja millaisia heidän palvelukokemuksensa ovat. Sateenkaariperheiden välisiä eroavaisuuksia selvitettyä olisi hyvä vertailla lapsia, jotka ovat syntyneet vanhemman ollessa vielä heterosuhteessa ja jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen.

Jatkossa haavoittuvuuksia ja vahvuuksia on tutkittava suomalaisten sateenkaariperheiden osalta tarkemmin, jotta haavoittuvuuksia osataan huomioida ennalta ja puuttua niihin niitä kohdattaessa. Kaikki perheet voivat hyötyä sateenkaariperheiden vahvuuksien tuntemisesta.

Mikä on tutkimuksien anti tiivistetysti?

Vuosikymmenien aikana kertyneen tutkimustiedon mukaan lapsi ei tarvitse vastakkaista sukupuolta olevia vanhempia voidakseen hyvin, ylläpitääkseen toimivia kaverisuhteita ja muodostaakseen nuoruudessa käsityksen omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan. Mikään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin tutkimusten tuloksista ei anna aihetta laille ja käytännöille, jotka suosivat heteroseksuaalisia ihmisiä koskien vanhempien avioitumisoi-keutta, hedelmöityshoitoja, huoltajuutta, tapaamisoikeuksia, adoptiota tai sijaisvanhemmuutta. Yhtä ideaalia perhettä tai vanhemmuuden tapaa ei ole olemassa vaan kaikissa perheissä on omat haavoittuvuutensa ja vahvuutensa. Haastattelututkimukseen osallistunut teini-ikäinen ruotsalaistytty tiivistä viimeisten vuosikymmenten tutkimustyön tuloksen omassa kokemuksessaan toteamalla, että vanhemmuuden laatu on merkittävämpää kuin vanhemman seksuaalinen suuntautuminen: *"Är mamman bra, ja då – eller pappan – då är det det som spelar nån roll. Det spelar ingen roll vad alla andra tycker"* (Gustavson & Schmitt, 2011).

LÄHTEET

- Abraham, E., Hendler, T., Shapira-Lichter, I., Kanat-Maymon, Y., Zagoory-Sharon, O., & Ruth Feldman, R. (2014). Father's brain is sensitive to childcare experiences. *PNAS*, 111 (27), 9792–9797. doi:10.1073/pnas.1402569111
- Ahola, M. (2000). *"Ihan perhe vaan". Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä*. SETA-julkaisuja 14. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.
- Asikainen, P., Hietanen, S. & Silvast, M. (2012). *Kättilön ja terveydenhoitajan kohtaaminen neuvolapalveluissa sateenkaariperheiden kokemana*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu: Hoitotyön AMK –opinnäytetyö.
- Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An evaluation of lesbian/gay and heterosexual adoption. *Adoption Quarterly*, 12, 129 –151. doi:10.1080/10926750903313278
- Berger, K. S. (2011). *The Developing Person Through the Life Span*. New York: Worth Publishers.
- Biblarz, T. J. & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72, 3–22.
- Bos, H., & Gartrell, N. (2010). Adolescents of the USA National Longitudinal Lesbian Family Study: Can Family Characteristics Counteract the Negative Effects of Stigmatization? *Family Process*, 49, 559–572.
- Bos, H., Gartrell N., Peyser H., & Van Balen, F. (2008). The USA National Longitudinal Lesbian Family Study (NLLFS): homophobia, psychological adjustment, and protective factors. *Journal of Lesbian Studies*, 12(4), 455–471.
- Bos, H., Gartrell, N., Van Balen, F., Peyser, H., & Sandfort, T. (2008) Children in planned lesbian families: A cross-cultural comparison between the USA and the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(2), 211–219.
- Bos, H., Gartrell, N., & van Gelderen, L. (2013) Adolescents in Lesbian Families: DSM-Oriented Scale Scores and Stigmatization, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 25(2), 121–140.
- Bos, H. & Hakvoort, E. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian families with known and as-yet unknown donors. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 28(2), 121–9.
- Bos, H. & Van Balen, F. (2008) Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors. *Culture, Health & Sexuality*, 10(3), 221–36. doi: 10.1080/13691050701601702.
- Bruun, N. (2011). Ärsyttävän perinteinen perhe. Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriivujen uudelleenahmottelua. Itä-Suomen yliopisto: Pro gradu - tutkielma.
- Clarke, V., Kitzinger, C., & Potter, J. (2004). 'Kids are just cruel anyway': Lesbian and gay parents' talk about homophobic bullying. *British Journal of Social Psychology*, 43, 531–550.
- Copeland, W. E., Wolke, D., Angold, A., Costello, E. J. (2013). Adult Psychiatric Outcomes of Bullying and Being Bullied by Peers in Childhood and Adolescence. *JAMA Psychiatry*, 70(4), 419–426. doi:10.1001/jamapsychiatry.2013.504
- Crouch, S. R., McNair, R. P., Waters, E. B., & Power, J. J. (2013). What makes a same-sex parented family? *Medical Journal of Australia*, 199(2), 94–96.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., & Power, J. (2014). The health perspectives of Australian adolescents from same-sex parent families: a mixed methods study. *Child: Care, Health and Development*. doi: 10.1111/cch.12180 Epub 31 Aug.

- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., Power, J., & Davis, E. (2014). Parent-reported measures of child health and wellbeing in same-sex parent families: a cross-sectional survey. *BMC Public Health*, 14, 635.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., Power, J., Davis, E., & van Mourik, L. (2014). Triumphs and Challenges in recruiting same-sex parent families. *ANZJPH*, 38(1), 87–88.
- Crowl, A., Ahl, S., & Baker, J. (2008). A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents, *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385–407.
- Farr, R., Forsell, S., & Patterson, C. (2010). Parenting and Child Development in Adoptive Families: Does Parental Sexual Orientation Matter? *Applied Developmental Science*, 14(3), 164–178.
- Fulcher, M., Chan, R., Raboy, B., & Patterson, C. J. (2002). Contact with grandparents among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Parenting: Science and Practice*, 2, 61–76.
- Gardner, A. (2005). *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell It Like It Is*. HarperCollins.
- Gartrell, N., Banks, A., Reed, N., Hamilton, J., Rodas, C., & Deck, A. (2000). The National Lesbian Family Study: 3. Interviews with mothers of five-year-olds. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(4), 542–548. doi: [10.1037/h0087823](https://doi.org/10.1037/h0087823)
- Gartrell, N. & Bos, H. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents. *Pediatrics*, 126(1), 1–9.
- Gartrell, N., Bos, H., & Goldberg, N. (2010). Adolescents of the U.S. National Longitudinal Lesbian Family Study: Sexual Orientation, Sexual Behavior, and Sexual Risk Exposure. *Archives of Sexual Behavior*. doi:10.1007/s10508-010-9692-210.1007/s.
- Gartrell, N., Bos, H., Peyser, H., Deck, A., & Rodas, C. (2011). Family Characteristics, Custody Arrangements, and Adolescent Psychological Well-being after Lesbian Mothers Break Up. *Family Relations*, 60, 572–585. doi:10.1111/j.1741-3729.2011.00667.x
- Gartrell N., Bos H., Peyser H., Deck, A., & Rodas, C. (2012) Adolescents with Lesbian Mothers Describe Their Own Lives, *Journal of Homosexuality*, 59(9), 1211–1229.
- Gartrell, N., Deck, A., Rodas, C., Peyser, H., & Banks, A. (2005). The National Lesbian Family Study: 4. Interviews with the 10-year-old Children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(4), 518–24.
- Goldberg, A. E. (2013). “Doing” and “undoing” gender: The meaning and division of housework in same-sex couples. *Journal of Family Theory and Review*, 5, 85–104.
- Goldberg, A. E. & Allen, K. R. (2013). Donor, Dad, or...? Young Adults with Lesbian Parents’ Experiences with Known Donors. *Family Process*, 52(2), 338–50. DOI: 10.1111/famp.12029
- Goldberg, A. E., & Kuvalanka, K. A. (2012). Marriage (in)equality: The perspectives of adolescents and emerging adults with lesbian, gay, and bisexual parents. *Journal of Marriage and Family*, 74, 34–52.
- Goldberg, A. E. & Smith, J. Z. (2009). Perceived parenting skill across the transition to adoptive parenthood among lesbian, gay, and heterosexual couples. *Journal of Family Psychology*, 23(6), 861–870. doi: 10.1037/a0017009
- Goldberg, A. E. & Smith, J. Z. (2013). Predictors of psychological adjustment in early placed adopted children with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Journal of Family Psychology*, 27(3), 431–442. doi: 10.1037/a0032911
- Golombok, S. & Badger, S. (2010). Children raised in mother-headed families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood. *Human*

- Reproduction*, 25(1), 150–157, doi:10.1093/humrep/dep345.
- Golombok, S., Lycett, E., MacCallum, F., Jadva, V., Murray, C., Rust, J., Abdalla, H., Jenkins, J., & Margara, R. (2004) Parenting infants conceived by gamete donation. *Journal of Family Psychology*, 18(3):443–452.
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F. & Lamb, M. (2014). Adoptive gay father families: Parent-child relationships and children’s psychological adjustment. *Child Development*, 85 (2), 456–468. doi: 10.1111/cdev.12155
- Gustavson, M. & Schmitt, I. (toim.) (2011). *Skolan är ute?! Barn och ungdomar med hbtq-föräldrar och deras erfarenheter i skolan i Tyskland, Slovenien och Sverige. Delstudie Sverige*. Berlin, Humboldt-Universität.
- Johnson, S. M. (2012). Lesbian mothers and their children: the third wave. *Journal of Lesbian Studies*, 16(1), 45–53. doi: 10.1080/10894160.2011.557642.
- Jurvelin, E. & Laukkanen, M. (2007). [Sateenkaariperheiden lapset päivähoidossa. Naisparien muodostamien perheiden kokemuksia lasten päivähoidosta](#). Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Jämsä, J. (2005). *Isä, joka on homo – homomiehen perhe ja vanhemmuus*. SETA-julkaisuja 16. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.
- Jämsä, J., toim. (2008a). Suomalaiset sateenkaariperheet. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Jämsä, J., toim. (2008b). Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Van Balen, F. & Hermanns, J. M. A. (2012). Spillover between divorced mothers’ family relationships: Parental stress as a mediator. *Personal Relationships*, 19(2), 247–254.
- Heikkilä, H. K. (2013). *Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen - Suomen vanhemmuuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta*. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta: Pro gradu – tutkielma.
- Heino, A. (2004). *”Ja mikä on sen turvallisempaa kuin normaali perhe?” Eduskunnan konservatiivinen perhekeskustelu vuoden 2002 hedelmöityshoitolakiesityksestä*. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma.
- Helsingin Sanomat. (7.1.2012). *Ensimmäiset rekisteröityneet miesparit päätyneet harvoin eroon*.
- Hopponen, N. (2014). *”Separate and unequal” Homoseksuaalien adoptio-oikeus Suomessa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa*. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta: Pro gradu –tutkielma.
- Kallunki, M., Karppinen, T.-K. & Kettunen, H. (2003). *Sateenkaariperheiden kokemuksia asiainnista terveydenhoitajan vastaanotolla*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu: Terveydenhoitotyön AMK -työ.
- Kirjoniemi, A. & Kajamies, A. (2011). *Sateenkaariperheen ja opettajan kohtaaminen*. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 42(2), 144–154.
- Koivunen, E. (2008). *Naisparien arjen strategiat: sateenkaariperheiden kulttuurinen ja sosiaalinen paikka*. Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta: Pro gradu –tutkielma.

- Kokko, L., Koskela, K. & Posti, A. (2007). *Päivähoitoa sateenkaaren väreissä*. Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Korhonen, E. & Lipponen, J. (2009). *Me ollaan ihan tavallinen perhe -opinnäytetyö naisparien vanhemmuudesta*. Pieksämäki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Korkala, M. (2014). *Tunnustuksen saaminen perheen sisäisessä adoptioprosessissa: sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta*. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius: sosiaalityön Pro gradu –tutkielma.
- Kuosmanen, P. (2000). Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja 2000:1.
- Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (2007). *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu, Työministeriö. Edita Prima, Helsinki.
- Lavner, J. A., Waterman, J., & Peplau, L. A. (2012). Can gay and lesbian parents promote healthy development in high-risk children adopted from foster care? *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(4), 465–472. doi: 10.1111/j.1939-0025.2012.01176.x
- Leinonen, E.-K. (2005). *Transvestisuus perheessä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, terveys- ja sosiaaliala: AMK –opinnäytetyö.
- Liimatainen, A. (2013). *Perhemuodon yhteys koulukiusaamiseen*. Itä-Suomen yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Litovich, M. L., & Langhout, R. D. (2004). Framing heterosexism in lesbian families: A preliminary examination of resilient coping. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 14, 411–435.
- MacCallum, F. & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1407–1419.
- Matthews, J. D., & Cramer, E. P. (2006) Envisaging the adoption process to strengthen gay- and lesbian-headed families: Recommendations for adoption professionals. *Child Welfare*, 85(2), 317–340.
- Moring, A. (2013). *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos: Väitöskirja.
- Niemeläinen, K. & Virmakari, M. (2006). *Naisparista perheeksi. Käsityksiä ja kokemuksia naisparien vanhemmuudesta Suomessa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, kasvatustieteiden koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Paige, R. U. (2005). Proceedings of the American Psychological Association, Incorporated for the legislative year 2004: Minutes of the annual meeting of the Council of Representatives. *American Psychologist*, 60, 436–511. doi:10.1037/0003-066X.60.5.436
- Patterson, C. J. (2013). Children of lesbian and gay parents: Psychology, law, and policy. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(S), 27–34. doi: [10.1037/2329-0382.1.S.27](https://doi.org/10.1037/2329-0382.1.S.27)
- Pennanen, M. (2009). *Sateenkaariperheitten ja koulun välinen yhteistyö*. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos: Pro gradu –tutkielma.

- Perlesz, A., Brown, R., McNair R., Lindsay, J., Pitts, M., & de Vaus, D. (2006). Lesbian family disclosure: authenticity and safety within private and public domains. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 7(1), 54–65.
- Perrin, A. J., Cohen, P. N., & Caren, N. (2013). Responding To The Regnerus Study. Are Children of Parents Who Had Same-Sex Relationships Disadvantaged? A Scientific Evaluation of the No-Differences Hypothesis. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 17, 327–336.
- Perrin E. C., Siegel, B. S. and the COMMITTEE ON PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF CHILD AND FAMILY HEALTH. (2013). Promoting the Well-Being of Children Whose Parents Are Gay or Lesbian, *Pediatrics*, 131; e1374-e1383, DOI: 10.1542/peds.2013-0377
- Pohjanpää, K. (2013a). Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. *Hyvinvointikatsaus*, 3.
- Pohjanpää, K. (2013b). Seksuaalivähemmistöistä on niukasti tilastotietoa. *Hyvinvointikatsaus*, 3.
- Puustinen, H. & Seppänen, H. (2008). [Sateenkaariperheen ja päivähoidon vuorovaikutus sateenkaarivanhemman näkökulmasta](#). Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Regnerus, M. (2012). How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research*, 41, 752–770.
- Reinikka, P. & Ruotsalainen, S. (2010). [”Siitä ei oo tehty mikään big deal” – Sateenkaari-sien kokemuksia vuorovaikutuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa](#). Metropolia ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Rivers, I., Poteat, V., & Noret, P. N. (2008). Victimization, social support, and psychosocial functioning among children of same-sex and opposite-sex couples in the United Kingdom, *Developmental Psychology*, 44(1), 127–34. doi: 10.1037/0012-1649.44.1.127.
- Rotkirch, A. (2014). *Yhdessä – Kasvatus ei ole yksilölaji*. Helsinki: WSOY.
- Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa. (2014). *Oikeusministeriön julkaisu*, 34/2014. Selvityksiä ja ohjeita.
- Setälä, H. (julkaisematon, 2013). *Lapsi sateenkaariperheessä*. Tampereen yliopisto: Hoitotieteen kandidaatin tutkielma.
- Solantaus, T. (2008). Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.11.2014]. Saantitapa: <http://tilastokeskus.fi/til/perh/2013/02/index.html>
- Suoranta, K. (2004): Veriside on eri side? *Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetoissa*. Helsingin yliopisto: Sosiologian pro gradu – tutkielma.
- Tahdon2013. <http://www.tahdon2013.fi/uutiset/tasa-arvoinen-avioliittolaki-on-koko-suomen-asia/> Haettu 20.11.2014.
- Tanskanen, A. O., Danielsbacka, M. & Rotkirch, A. (2014). Multi-partner fertility is associated with lower grandparental investment from in-laws in Finland. *Advances in Life Course Research*, 20, <http://dx.doi.org/10.1016/j.alcr.2014.04.003>.
- Tasker, F. (2005) Lesbian mothers, gay fathers and their children: A review. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26, 224–240.

- Tasker, F. (2010) Same-sex parenting and child development: Reviewing the contribution of parental gender. *Journal of Marriage and Family*, 72, 35-40.
- Tasker, F. & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family. Effects on child development*. New York – London: The Guilford Press.
- Tasker, F. & Granville, J. (2011). Children's views of family relationships in lesbian-led families. *Journal of GLBT Family Studies*, 7, 182–199.
- THL, Kouluterveyskysely (2013). http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/tapaturmat-ja-vakivalta#koulukiusattuna_vahintaan_kerran_viikossa. Haettu 1.12.2014.
- Tudeer, L. (2012). *Sateenkaariperheen lapsen kolme vanhempaa – Vanhemmuus ja huoltajuus kolmiapilaperheessä*. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta: Pro gradu –tutkielma.
- Tuomi, E. (2003). *Homo- ja lesbovanhemmuus ja sosiaaliset verkostot*. Jyväskylän yliopisto: Psykologian pro gradu –tutkielma.
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I., & Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 20, 237–252.
- Van Gelderen, L., Bos, H., Gartrell, N., Hermanns, J., & Perrin, E. C. (2012). Quality of Life of Adolescents Raised from Birth by Lesbian Mothers. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1), 1–7.
- Van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., & Hermanns, J. (2013). Stigmatization and Promotive Factors in Relation to Psychological Health and Life Satisfaction of Adolescents in Planned Lesbian Families, *Journal of Family Issues*, 34, 809-827. doi: 10.1177/0192513X12447269.
- Van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., Rooij, F. B. van, & Hermanns, J. (2012) Stigmatization associated with growing up in a lesbian-parented family: What do adolescents experience and how do they deal with it? *Children and Youth Services Review*, 34, 999-1006. DOI:10.1016/j.childyouth.2012.01.048.
- Vuokola, A. (2013). *Kaksi äitiä*. Yrkehögskolan Novia, mediakulttuurin koulutusohjelma: AMK –opinnäytetyö.
- Vyncke, J. D., Julien, D., Jouvin, E., & Jodoin, E. (2014). Systemic heterosexism and adjustment among adolescents raised by lesbian mothers. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 46(3), 375–386. doi: 10.1037/a0034663
- Väestö- ja kuolemansytilastot, Tilastokeskus. (2014). Perheet 2013. http://www.stat.fi/til/perh/2013/perh_2013_2014-05-23_fi.pdf
- Wainright, J. & Patterson, C. J. (2006). Delinquency, Victimization and Substance Use Among Adolescents with Female Same- Sex Parents. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 526–530. doi: 10.1037/0893-3200.20.3.526
- Wainright, J. L. & Patterson, C. J. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology*, 44(1), 117–126. doi: 10.1037/0012-1649.44.1.117 Special Section: Sexual Orientation Across the Lifespan.
- Wainright L., Russell S.T., & Patterson C. J. (2004). Psychosocial Adjustment, School outcomes, and Romantic Relationships of Adolescents With Same- Sex Parents. *Child Development*, 75(6), 1886–98.
- Wasshede, L. (2009). *Lesbiska barnfamiljers möten med hälso- och sjukvården. Självtändigt*

- arbete i omvårdnad*, Högskolan Väst, Sverige, Institutionen för omvårdnad, hälsa och kultur: Pro gradu – tutkielma.
- Welsh, M. G. (2011). Growing Up in a Same-Sex Parented Family: The Adolescent Voice of Experience. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1–2), 49–71. DOI: 10.1080/1550428X.2010.537241
- Wikström, M. & Möllerstrand, A. (2011). *En familj är att man är bra ihop – en diskursanalytisk studie av regnbågsbarns prat om familj och tillblivelse*. Linköpings Universitet, Sverige: Psykologian pro gradu – tutkielma.
- Williams Institute. (2012). As Overall Percentage Of Same-Sex Couples Raising Children Declines, Those Adopting Almost Doubles – Significant Diversity Among Lesbian and Gay Families. <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/press/press-releases/as-overall-percentage-of-same-sex-couples-raising-children-declines-those-adopting-almost-doubles-significant-diversity-among-lesbian-and-gay-families/>. Haettu 17.11.2014.
- World Values Survey. (2011). <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> Haettu 19.11.2014.